

Historische Vereniging Ameide en Tienhoven

Jaargang 28 | nummer 4 | december 2017

Nieuwsblad

COLOFON

Het nieuwsblad is een uitgave van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven en verschijnt vier keer per jaar.

ISSN: 1569 - 7800

HET BESTUUR

Voorzitter:

H. van den Heuvel Voorstraat 99 4132 AP Vianen tel. 0347-355180

Vice-voorzitter:

D. Siegersma Fransestraat 12 4233 ED Ameide tel. 0183-602676

Secretaris:

H. de Jong Kerkweg 27a 4235 VT Tienhoven tel. 06 13232079

Penningmeester:

J. Stasse De Bogerd 19 4233 GN Ameide tel. 0183-602488

Algemeen adjunct:

J.A. Maatkamp Lekdijk 18 2769 GA Langerak tel. 0183-602071

Leden:

C. van Gelderen Prinsengracht 43 4233 ET Ameide tel. 0183-602198

J. de Gruyter-de Kruijk Voorstraat 3 4233 EA Ameide tel. 0183 609280

A. Terlouw-vd Grijn Vijf Akkers 18 4235 AH Tienhoven tel. 0183-602110

J. Verwolf Paramasiebaan 4b 4233 EX Ameide tel. 0183-601749

BESCHERMHEER

dr. C.C. van Stolk, Ambachtsheer van Ameide

ERELEDEN

C.W. Broekman, K. van der Grijn, A.M. den Oudsten, C. Rijnhout en R.A. Tieman

CORRESPONDENTIEADRES

H. de Jong info@ameide-tienhoven.nl internet: www.ameide-tienhoven.nl

LEZINGEN EN EXCURSIES

J. de Gruyter-de Kruijk marjan_de_gruyter@hotmail.com

J. Verwolf verwo360@planet.nl

REDACTIE NIEUWSBLAD

A.P. Provoost bram.provoost@kpnplanet.nl

C. van der Grijn cvdgrijn2@gmail.com

A. Tukker ajtukker1943@kpnmail.nl

LEDENADMINISTRATIE

J. Stasse jstasse@hetnet.nl

CONTRIBUTIE

De contributie bedraagt minimaal €17,50 per jaar, over te maken op bankrekeningnummer NL42RABO0301952248 van de Rabobank in Ameide, t.n.v. de penningmeester van de vereniging.

Opzegging van het lidmaatschap dient minimaal zes weken voor het eind van het verenigingsjaar te hebben plaatsgevonden. Het verenigingsjaar loopt van 1 januari tot en met 31 december.

De redactie besteedt de uiterste zorg aan de in dit nieuwsblad opgenomen artikelen. Onvolkomenheden kunnen echter voorkomen. Het bestuur van de Historische Vereniging aanvaardt dan ook geen aansprakelijkheid voor daaruit voortvloeiend ongerief.

Het is zonder voorafgaande toestemming van de auteur niet toegestaan een artikel of delen daarvan over te nemen, te (doen) publiceren of anderszins openbaar te maken of te veeleelvoudigen.

Drukwerk: Van der Perk Groot-Ammers

Inhoud december 2017

- 3 Van de hoofdredacteur
- 4 Verenigingsbrieuws
- 4 Een bericht van de vicevoorzitter
- 4 Open Monumentendag met als thema “Boeren, burgers en buitenlui”
- 4 Excursie Zeeland
- 5 Expositie Paardenmarkt
- 7 Boeiende lezing over leven en werken van J.W. Ooms
- 8 Dertig jaar ‘oorlog’ in de Vijfheerenlanden en Alblasserwaard (1387-1417)
- 14 “Nieuwjaarswenschen aan T. Bor te Ameide, 1 jan 1891”
- 18 Een winterse najaarsreis in 1890: van Meppel naar Vianen
- 22 Een droeve plechtigheid te Ameide in 1933
- 31 Het ijs is gebroken
- 36 Gerrit Hamoen, garagehouder
- 45 De metamorfose van de Benedendam (sestraat) in Ameide

Afbeeldingen voorblad

Foto's van de strenge winter van 1954.

Boven: Ijsbrekers maken, onder grote belangstelling van de dorpsbewoners, de rivier weer begaanbaar voor de scheepvaart.

Onder: Veerman Janus van den Berg heeft een pad gemaakt door de ijsschotsen, zodat auto's en voetgangers de oversteek konden maken.

Van de hoofdredacteur

Beste leden en meelezers van het Nieuwsblad,

Voor u ligt het laatste nummer van de 28ste jaargang het Nieuwsblad van de Historische vereniging Ameide en Tienhoven. Deze keer een echt winternummer met veel ijs en koude. In het verenigingsnieuws blikte de vicevoorzitter van de HVAT terug op de activiteiten van de vereniging in het laatste kwartaal van 2018. De Open Monumentendag, een excursie, een tentoonstelling en een lezing, dit alles binnen drie maanden georganiseerd.

De artikelen in dit nummer beginnen met een gebeurtenis op 1 december 1417, nu 600 jaar geleden. Met de herovering van Gorinchem door de Hoekse edelman Walraven van Brederode, in naam van gravin Jacoba van Beieren, op de Kabeljauw Willem van Arkel eindigde een periode van 30 jaar oorlog in de Vijfheerenlanden en de Alblasserwaard. Het betekende tevens het einde van de Van Arkel dynastie en de doorbraak van de Van Brederodes in Vianen en Ameide.

Twee artikelen voeren ons terug naar de zeer strenge winter van 1890/91. Eind november was de scheepvaart al ernstig bemoeilijkt door ijsgang op de kanalen en rivieren. Een turfschipper uit Meppel kwam vast te liggen in Vianen. Deze schipper was ook amateurdichter en schreef een Nieuwjaarswens voor de molenaar Teunis Bor in Ameide. Hoe die twee elkaar kenden? Via een genealogische zoektocht is een antwoord gevonden.

Op 16 januari 1933 werd Ameide in diepe rouw gedompeld. Op een onbewaakte overweg in Schalkwijk werd een vrachtauto gegrepen door een trein en totaal vernield. Drie inwoners van Ameide kwamen daarbij om het leven. De toedracht van het ongeluk werd uitgebreid beschreven in zowel de landelijke als de regionale pers. Enkele dagen later werden de drie

slachtoffers in Ameide begraven. Aan die droeve gebeurtenis werd ook veel aandacht besteed. De winter van 1932/33 was ook streng. Een week na de begrafenis zat de Lek dicht met ijs en waren er verschillende schepen ingevroren bij Ameide en Tienhoven. Drie ijsbrekers kwamen er aan te pas om de schepen te bevrijden en om de vaarweg van Vreeswijk naar Rotterdam weer bevaarbaar te maken. Dit spektakel trok natuurlijk veel inwoners naar de Lekdijk om de ijsbrekers aan het werk te zien.

Chris Will schreef een artikel over zijn grootvader Gerrit Hamoen, die in 1926 met zijn bruid Annie naar Ameide kwam en waar hij enkele jaren later een garagebedrijf realiseerde op de Lekdijk. In dit artikel wordt ook de geschiedenis van het bedrijf vastgelegd. Het laatste artikel is van Hans van den Heuvel. Aan de hand van foto's laat hij zien hoe de Benedendam(sestraat) in Ameide in de loop der jaren veranderd is. Die metamorfose zal nog verder gaan als de plannen voor woningbouw op de plaats van de meelfabriek gerealiseerd worden.

Met dit nummer van het Nieuwsblad is de 28ste jaargang voltooid. Plannen voor de inhoud van het volgende blad zijn vergevorderd. In het vorige blad deed ik een oproep doen aan de leden van de HVAT en andere lezers van het Nieuwsblad om ook zelf eens en bijdrage te schrijven. Helaas is daar geen enkele reactie op gekomen, maar ik geef niet op. Probeer het eens. De keuze van het onderwerp is vrij, als er maar een enig verband te leggen is met Ameide en Tienhoven. Voor informatie staat het u vrij om contact met mij op te nemen per e-mail bram.provoost@kpnplanet.nl of telefoon 0183-601568 en 06 22393710. Deze keer hoop ik echt op een of meer reacties. Tenslotte wens ik u een geweldige jaarwisseling toe en natuurlijk weer veel leesplezier.

Met vriendelijke groeten,
Bram Provoost

Kruierend ijs op de Lek in 1901.

Een bericht van de vicevoorzitter

Beste lezers en meelezers van het Nieuwsblad
Als vicevoorzitter wil ik graag beginnen met woorden van beterschap voor onze voorzitter Hans van de Heuvel. Wij allen hopen op een goed herstel.
Voor u ligt alweer het laatste nummer van de 28ste jaargang van het Nieuwsblad van de Historische vereniging Ameide Tienhoven. Het was voor de vereniging een druk derde kwartaal 2017, de Open Monumentendag, een excursie naar Zeeland, de Paardenmarktexpositie en een lezing over het leven en werk van J.W.Ooms.

De activiteiten op Facebook www.facebook.com/HVAmeideTienhoven/ en de Website (www.ameide-tienhoven.nl/) van de onze vereniging zijn bijna dagelijks te zien door de vele volgers. Als u onze Facebook pagina en onze website regelmatig bezoekt, dan ziet u dat hier veel informatie gedeeld wordt.

Open Monumentendag met als thema “Boeren, burgers en buitenlui”

De eerste zaterdag in september was een succes, ieder jaar groeit het bezoekersaantal en dit jaar hadden we een record aantal. Meer dan 100 belangstellenden hebben het Stadhuis op de Dam en het rijksmonument 't Fortuin bezocht. In het Stadhuis was een leestafel ingericht met fotoboeken van Ameide en Tienhoven. De familieboeken stonden op alfabetische volgorde klaar voor een ieder die iets over zijn of haar voorouders wilde zoeken. Er was door een vrijwilliger een compilatie van oude foto's gemaakt op dvd, die permanent vertoond werd en waar het thema van deze dag centraal stond. Mooie plaatjes van boeren, burgers en buitenlui uit vroeger tijden. In het rijksmonument aan de Fransestraat 12, het voormalige hotel-restaurant 't Fortuin, waren de schilderijen te zien van Roel Plieger, inwoner van Ameide. Roel is bezig met een serie van 12 schilderijen van markante figuren die leven en werken in

▲ Bekende Ameide- en Tienhovenaren geschilderd door Roel Plieger.

Ameide. Van deze serie werden er een aantal tentoongesteld. Talloze belangstellenden bezochten de gezellige oude gelagkamer.

Volgend jaar is de Open Monumentendag op zaterdag 8 september, de laatste dag van de feestweek in Ameide en Tienhoven. Van deze dag wil het bestuur een extra feestelijke dag maken. Het thema van de Open Monumentendag 2018 is: “Europa”.

Excursie Zeeland

Op zaterdag 16 september had de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven een excursie georganiseerd naar het Watersnoodmuseum in Ouwkerk (Zeeland) en de historische stad Zierikzee. De bus vertrok om 9 uur met 34 passagiers. Na het bezoek aan het museum werd er geluncht in Zierikzee. In de middag werd, onder leiding van een gids, een stadswandeling gemaakt langs de vele historische panden in Zierikzee. Het was een interessante en succesvolle dag. De excursie commissie is al weer druk bezig om volgend jaar een mooie bestemming voor een excursie te vinden.

▲ Veel interesse voor de fotoboeken in het Stadhuis.

De HVAT in Zierikzee.

Expositie Paardenmarkt

De Paardenmarktcommissie en de expositiecommissie van de vereniging hadden al vroeg het plan opgevat om een tentoonstelling te organiseren over 360 jaar Paardenmarkt in Ameide. Door diverse oproepen in het verenigingsblad en op de website kwam er materiaal beschikbaar in de vorm van foto's en andere materialen welke betrekking hebben op de Paardenmarkt. Hiermee kon een mooie expositie samengesteld worden. Het prachtige levensgrote paard met wagen, poppen in gepaste kleding en een arrenslee maakten de expositie compleet.

De expositie werd dinsdagavond 10 oktober feestelijk geopend. Van woensdag tot en met zaterdag konden de vele bezoekers genieten van de foto's en de gezelligheid in de Sionkerk. Tussen de 1700 en 1800 belangstellenden hebben de expositie bezocht waaronder de Ambachtsheer van Ameide en de beschermheer van de HVAT, de heer dr. C.C. van Stolk. Hij was aanwezig tijdens de marktdag in het gezelschap van de waarnemend burgemeester van Zederik, de heer A.F. Bonthuis.

Onder het genot van een kopje koffie, verzorgt door de dames en heren van de Sionkerk, werden door de bezoekers natuurlijk ook veel herinneringen aan vroeger opgehaald.

Op 16 november was de raadzaal van het Stadhuis

bevolkt met een aantal leden van de HVAT voor een lezing van Jan Boele over 'Het leven en werk van J.W. Ooms (1914-1974)'. De spreker, die ook auteur is van een biografie van Ooms, nam de toehoorders mee in reis door de tijd via het leven en werken van deze verteller over de Alblasserwaard (op bladzijde 4 staat een uitgebreid verslag over deze lezing).

Tot zover over de activiteiten van de vereniging dit jaar. Voor het komende jaar, 2018, is het bestuur van de vereniging alweer plannen aan het maken. Deze plannen zijn nog niet helemaal klaar, maar ik informeer u graag in het eerste blad van het nieuwe jaar. Het ledenaantal is stabiel gebleven in 2017. Het aantal blijft ongeveer 650. Trots zijn we als bestuur en vrijwilligers op zoveel belangstelling voor de vereniging.

Met de feestdagen en het nieuwe jaar voor de deur rest mij nog, u en uw familie en vrienden fijne kerstdagen en een mooi begin van het nieuwe jaar toe te wensen. Iedereen die een bijdrage heeft geleverd, groot of klein, aan de vereniging wil ik hartelijk bedanken voor zijn of haar inzet.

Dat 2018 weer een mooi verenigingsjaar mag worden.

Met vriendelijke groet, Dout Siegersma,
vicevoorzitter HVAT.

▲► Expositie over 360 jaar Paardenmarkt in Ameide.

BELANGRIJK

Het bestuur wil graag nog wel de aandacht vestigen op een paar andere punten. Dit jaar is het betalen van de contributie niet soepel verlopen. Het bestuur zal samen met de penningmeester voor het jaar 2018, naar een betere oplossing zoeken. U krijgt na het verschijnen van het eerste nummer 2018 apart een betalingsverzoek. Ook wil ik nogmaals benadrukken dat we nog op zoek zijn naar versterking binnen het bestuur, de redactie van het blad en de web-redactie. Iedereen is van harte welkom om ons te ondersteunen. Dit kan o.a. door:

- Het meedenken binnen het bestuur, het organiseren van activiteiten, een artikel voor het blad te schrijven.
- Ook kan men hand- en span diensten te verrichten, zoals klein onderhoud, het maken van inventarisatielijsten of een middag helpen opruimen.
- Heeft u belangstelling neem dan contact op met één van de bestuursleden - de telefoonnummers vindt u in het colofon van dit blad.

Kritische keurmeesters beoordelen de de aangevoerde paarden tijden de traditionele paardenmarkt in Ameide.

Boeiende lezing over leven en werken van J.W. Ooms

*Spreker Jan Boele na afloop van zijn
lezing over J.W. Ooms.*

Donderdagavond 16 november j.l. was de raadzaal van het Stadhuis te Ameide bevolkt met een flink aantal leden van de HVAT voor een lezing van Jan Boele over 'Het leven en werk van J.W. Ooms (1914-1974)'. De spreker, die ook auteur is van een biografie over Ooms, nam de toehoorders mee op een reis door de tijd via het leven en werken van deze grote verteller over de Alblasserwaard en haar bewoners. De heer Boele wist het publiek te boeien, zoals bleek uit de vele vragen die tijdens de lezing werden gesteld. De avond vloog voorbij.

Wie was Johannes Willem Ooms en wat deed hij? Jo Ooms werd op 19 januari 1914 geboren in Groot Ammers als zoon van de daggelder Arie Ooms en Ariaantje Blom. In 1916 verhuisde het gezin naar de Gijbelandsedijk in Brandwijk. Dagelijks liep Jo enkele kilometers naar de lagere school aan de Vuilendam. Hij was een slimme leerling die graag naar verhalen luisterde en talent bleek te hebben voor tekenen. Na de lagere school ging Jo Ooms twee jaar naar de HBS in Dordrecht. Dat betekende iedere ochtend en avond anderhalf uur fietsen. De HBS-opleiding maakte hij niet af, veel liever schreef en tekende hij. Op 14-jarige leeftijd schreef hij al het jeugdverhaal 'Zijn zwarte wereld', waarmee hij landelijke bekendheid kreeg. In die tijd had hij ook een baantje gevonden als leerling-zetter bij een drukkerij, eerst in Molenaarsgraaf later in Bleskensgraaf. Dus weer iedere dag fietsen langs de Graafstroom.

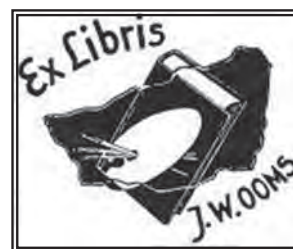
In 1936, 24 jaar oud verlaat Jo Ooms Brandwijk en neemt hij afscheid van het westelijk deel van de Alblasserwaard, het gebied dat in bijna al zijn romans zo'n belangrijke rol zal spelen. Hij verhuist naar Rotterdam, waar hij op kamers gaat wonen en trouwt een jaar later met zijn hospita, de weduwe Annie Kleingeld-Goossen, die 25 jaar ouder is dan hij. Kort daarna verschijnt zijn eerste roman; 'De Korevaarders' met ondertitel 'Roman uit de Alblasserwaard'.

Het echtpaar gaat in Soest wonen, waar Jo Ooms actief is op allerlei terreinen. Hij schrijft er zijn boeken, artikelen voor talloze tijdschriften (o.a. 'De Spiegel'), hij tekent en schildert, hij doet op hoog niveau mee aan damkampioenschappen, hij is bestuurlijk betrokken

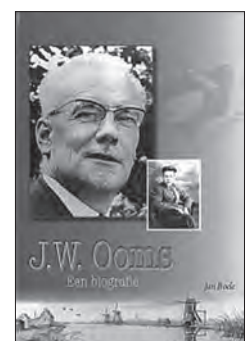
ken bij tal van maatschappelijke organisaties. Hij wordt in Soest lid van de gemeenteraad voor de ARP. Tijdens de Duitse bezetting (1940-45) is hij actief in het verzet, waarvoor hij meerdere onderscheidingen ontvangt.

Eind jaren '50 gaat het mis in het huwelijk. Het leeftijdsverschil tussen Jo en Annie is toch wel erg groot. Hij krijgt een relatie met Antonia (To) Dingena Slob en na het overlijden van Annie in 1964, trouwen Jo en To in 1965. Zij gaan in Giessenburg wonen, in het ouderlijk huis van To. Zo komt Jo Ooms na bijna 30 jaar weer terug in zijn geliefde Alblasserwaard. Uit zijn werkkamer op de bovenverdieping heeft hij een wijds uitzicht over het polderland. Hij blijft actief op allerlei terreinen tot zijn plotselinge overlijden op 16 maart 1974, 60 jaar oud. Zijn weduwe zou hem ruim 30 jaar overleven en was zeer actief om de herinnering aan Jo Ooms levend te houden. Zij verhuisde in 2003 naar Open Vensters in Ameide, waar zij op 14 september 2005 is overleden, 86 jaar oud.

Tot zover een beknopt overzicht van het leven en werken van J.W. Ooms. Wie meer over deze veelzijdige Alblasserwaardenaar wil weten kan terecht bij de biografie over hem, geschreven door de spreker Jan Boele. Ook kan men de website van de J.W. Ooms Stichting raadplegen: <http://www.jwooms.nl/> of een bezoek brengen aan de Oomskamer in het Historisch Museum Het Voorhuis, Koekoekspad 1 in Bleskensgraaf.

*De door hemzelf ontworpen
Ex Libris van J.W. Ooms.
Herkenbaar zijn de
Alblasserwaard, een boek en
een schilderspalet.*

*Biografie van J.W. Ooms
door J. Boele.*

Dertig jaar 'oorlog' in de Vijfheerenlanden en Alblasserwaard (1387-1417)

Bram Provoost

Zes eeuwen geleden waren het roerige tijden in West Europa. Frankrijk en Engeland zijn bezig met het voeren van de 100-jarige oorlog (1337-1453). Het gaat erom wie zich koning van Frankrijk mag noemen. Na het uitsterven van het Huis Capet bevechten de Huizen Valois (Frans) en Plantagenet (Engels) elkaar om de koningstroon. Binnen Frankrijk is er ook nog een strijd om de macht tussen de Armagnacs en de Bourguignons (1404-1435). In onze gebieden is het ook verre van rustig. Regelmatig is er strijd tussen Holland en Friesland en tussen het Sticht (Utrecht) en Gelre. Ook binnen de gewesten strijden partijen (adellijke families en daaraan verbonden steden en gebieden) om invloed op het bestuur van de graaf of hertog. Die partijen (of facties) zijn vaak tot op het bot verdeeld. In Holland en Zeeland gaat het om de zogenoemde Hoekse-en-Kabeljauwse twisten (ca. 1350-1490). Telkens wordt er wel weer een aanleiding gevonden om elkaar het leven zuur te maken. (Ik kom daar nog op terug). In andere gewesten worden tegenstellingen ook uitgevochten met militaire middelen. In het Sticht (Utrecht) gaat het tussen Lichtenbergers en Lochorsten. In Gelre bestrijden Bronckhorsten en Heeckerens elkaar en in Friesland en Groningen de Schieringers en Vetkopers.

De Alblasserwaard en Vijfheerenlanden hadden aan het eind van de 14de eeuw langdurig te maken met de Hoekse-en-Kabeljauwse-twisten. In die tijd waren de Van Arkels zeer vooraanstaande Kabeljauwen. Zij heersten o.a. over Gorinchem, Leerdam en het Land van Arkel¹ in de Vijfheerenlanden en Alblasserwaard. Daarnaast hadden zij belangrijke bezittingen in de Lopiker- en Krimpenerwaard, waaronder Haastrecht. Bovendien stonden verschillende Van Arkels in hoog aanzien bij de graven van Holland. Een belangrijke Hoekse tegenhanger in deze regio was de Heer van Vianen. In eerste instantie Gijsbrecht van Vianen (1320-1391) en daarna zijn zoon Hendrik II

van Vianen² (1357-1417). In het westelijk deel van de Alblasserwaard hoorden de Van Brederodes ook tot de Hoekse partij. Zij kwamen oorspronkelijk uit Kennemerland (Kasteel Brederode in Santpoort), maar hadden via ontginningen ook bezit gekregen in het gebied rond Papendrecht. Dirk II van Brederode (1256-1318) was de eerste Brederode die zich ook Heer van Papendrecht en Matena noemde. In de Middeleeuwen probeerden de adellijke families op verschillende wijzen hun gebieden uit te breiden. Dit kon gaan door koop, ontginning, huwelijk of een militaire verovering. Ook de Heren Van Arkel en Van Vianen gebruikten deze methoden. Toen de Van Arkels wat te opdringerig werden richting Vianen zocht Gijsbrecht van Vianen zijn heil in een huwelijk tussen zijn zonen Hendrik en Johan met twee dochters uit het naburige Huis Herlaar. Heilwich (Hedwig) van Herlaar, de erfdochter van Ameide en Tienhoven, trouwde met Hendrik, de latere heer Hendrik II van Vianen. Dochter Sophia (Fije) Johanna trouwde met Johan van Vianen die hierdoor heer van Noordoos wordt. Dit alles was tegen het zere been van de machtige Otto van Arkel (ca. 1330-1396), die zijn bezit graag uitgebreid zag met het gebied rond Vianen³. In 1382 had hij stadsrechten verleend aan Gorinchem, Leerdam en Hagestein. Het vooruitzicht dat de heerlijkheden Ameide en Tienhoven in bezit zouden komen van de Heer van Vianen maakte Otto van Arkel woedend. In 1387 werd een aanleiding⁴ gevonden om op te treden en wraak te nemen op de heer Van Vianen. In een plundertocht werd Meerkerk in brand gestoken en ook Ameide werd “geheel in de assche gelegd”. In Tienhoven werd het slot (Herlaar) belegerd en “half tot puin geschoten”. Ook Vianen werd met “gloeijende steenen” beschoten. Een en ander leidde tot een regelrechte oorlog tussen Vianen en Arkel, met een voor Vianen zeer ongunstige vredesregeling. Op 21 oktober 1392 werden Ameide, Tienhoven en

1 Het Land van Arkel was een leen van de graven van Holland, beheerd door de Heren van Arkel. Het grondgebied strekte van de rivier de Merwede in het zuiden tot aan het hedendaagse Everdingen in het noorden, en van het riviertje de Linge in het oosten ongeveer tot de rivier de Lek in het westen. Hedendaagse plaatsen in het grondgebied zijn naast Gorinchem en Leerdam onder andere Arkel, Asperen, Hagestein, Heukelum en Leerbroek.

2 Meer over Hendrik II van Vianen in het Nieuwsblad HVAT, Jrg 24, nr. 2, blz. 22-25.

3 Otto van Arkel meende mogelijk dat de Van Arkels ook aanspraak konden maken op het erfgoed Herlaar. De laatste mannelijke telg, Johan (Jan) van Herlaar (1325-1375) was getrouwd met Maria van Arkel (1335-1370) een dochter van Otto III van Arkel, heer van Asperen en Hagestein.

4 De aanleiding is aanslag op enkele inwoners van Gorinchem in Meerkerk. Zie hiervoor het artikel van Teun Bikker in het Nieuwsblad HVAT, 2009, Jrg 20, nr 1, blz. 5-6, gebaseerd op de rond 1650 door D.F. Pauw geschreven ‘Kronijcke des Lants van Arkel ende der Stede van Gorcum’. (Uitgave H. Bruch, Amsterdam, 1931, blz. 50-53).

goederen rond Meerkerk (definitief!) toegewezen aan de Heer van Arkel.

De Arkelse oorlog (1401-1412)⁵

Na de dood van zijn vader in 1396 verminderde de invloed van Jan V van Arkel (1362-1428) op het grafelijk bestuur van Holland. De graaf van Holland, Albrecht van Beieren (1336-1404), steunde de Van Arkels, maar zijn zoon Willem van Oostervant (1365-1417), de latere graaf Willem VI van Holland, had een grote hekel aan Jan van Arkel. Van Arkel werd langzamerhand ontheven uit allerlei grafelijke functies en ook werd hem een aantal gebieden ontnomen. In 1401 was Jan V de tegenwerking meer dan zat. Op 21 augustus schrijft hij een ontzeggbrief aan Albrecht en Willem. Deze min of meer “éénzijdige onafhankelijkheidsverklaring” is een regelrechte oorlogsverklaring aan de graaf van Holland. De Arkelse oorlog is een feit. Een oorlog die uiteindelijk de ondergang van Arkel en de redding van Vianen brengt. Willem VI, Hendrik II van Vianen, de bisschop en de stad Utrecht sluiten een verbond tegen Arkel. De te verwachten buit wordt bij voorbaat verdeeld. Hendrik II wil Ameide, Tienhoven en Meerkerk terug, de bisschop wil Hagestein, de stad Utrecht het kasteel Everstein op de grens met Everdingen. Voor zichzelf wil Willem VI alle overige Arkelse bezittingen. Zoals gebruikelijk in Middeleeuwse oorlogen wordt er niet voortdurend strijd geleverd. Er zijn af en toe belegeringen van steden of kastelen, die met bestandsperioden worden afgewisseld. Wel is er op het platteland steeds dreiging van plunderingen door de strijdende partijen. In de Arkelse oorlog zijn er drie fasen te onderscheiden. In 1402 wordt Gorinchem, het centrum van de macht van de heren van Arkel, gedurende 22 weken belegerd. De strijd eindigt onbeslist. Wel wordt de Hoekse generaal Walraven van Brederode, heer van Papendrecht, gevangen genomen. Hij zal tot pas jaren later weten te ontsnappen, nadat er ook nog een flink losgeld betaald is. (We zien deze Walraven van Brederode later in het verhaal nog terug). In 1405 begint een tweede fase van de oorlog. Jan van Arkel doet een uitval naar Woudrichem, dat wordt verwoest. Het antwoord is het beleg van het kasteel Hagestein. Het land van Vianen wordt een groot legerkamp. Hagestein moet zich op 23 december 1405 overgeven⁶. Na de val van Hagestein krijgt Hendrik II van Vianen de verloren heerlijkheden Ameide, Tienhoven en Meerkerk weer terug. Daarnaast wordt het kasteel Hagestein gesloopt en mag er nooit meer een nieuw kasteel gebouwd worden. Vianen is bevrijd van een lastige buurman, de Heer Van Arkel, en krijgt de bisschop van Utrecht als zijn opvolger.

Voor Ameide, Tienhoven en Vianen is de Arkelse oorlog hiermee min of meer ten einde. In februari 1407 wordt Gorinchem veroverd, maar nog hetzelfde

jaar heroverd door Willem van Arkel, de zoon van Jan V van Arkel. Zij schenken Gorinchem aan de hertog van Gelre bij wie de Van Arkel (als naaste familie) steun gevonden hadden. De strijd die weer wordt voorgezet gaat die laatste jaren vooral tussen Holland en Gelre. In 1412 wordt overeenstemming over een vrede bereikt. Willem van Arkel draagt alle rechten op de Arkelse goederen over aan graaf Willem VI van Holland. Deze laatste geeft opdracht de oude burcht bij Gorinchem (in Wijdschild) af te breken en een nieuwe burcht aan de Merwede in Gorinchem te bouwen. Willem VI komt zodoende in bezit van Gorinchem, Leerdam, Schoonrewoerd en het Land van Arkel. Hij stelt Arent van Leijenburch aan als drossaart-rentmeester. Willem van Arkel en zijn vader worden verbannen uit Holland, evenals enkele leden van de familie Van Egmond.

Huwelijk tussen Johanna van Vianen en Walraven van Brederode

Met het einde van de Arkelse oorlog keert in 1412 de rust terug in de Vijfheerenlanden en Alblasterwaard. Voor Hendrik II van Vianen is het tijd voor de wederopbouw van zijn bezittingen en om aan zijn opvolging te denken. In het huwelijk met Heilwich van Herlaar is geen mannelijke opvolger geboren. Dochter Johanna van Vianen, geboren in 1380, is de erfgename van de Steden en Landen van Vianen en Ameide. Hendrik vindt een uitstekende partner voor zijn dochter. Op 11 januari 1414 trouwt zij met Walraven de 8ste Heer van Brederode⁷ en een van de belangrijkste edelen in Holland. Hij heeft weliswaar jarenlang gevangen gezeten in Gorinchem, maar is steeds een trouwe bondgenoot van graaf Willem VI en gravin Jacoba van Holland, Zeeland en Henegouwen gebleven. Vanaf 1416 verblijft graaf Willem VI veelal in Henegouwen en wordt Walraven tot Stadhouder van Holland benoemd. De beoogde (mannelijke) opvolging van de Brederodes als heer van Vianen en Ameide lijkt geregeld als in 1415 en 1416 twee zonen geboren worden, Reinoud en Gijsbrecht van Brederode.

Het rampzalige jaar 1417

Het jaar 1417 wordt echter een rampzalig jaar, die de heerschappij van Brederode over Vianen en Ameide aan de rand van de afgrond brengt. Op 17 april 1417 sterft Hendrik II, waarop Johanna de nieuwe Vrouwe van Vianen en Ameide wordt, natuurlijk bijgestaan door haar echtgenoot Walraven van Brederode. Kort daarna, op 31 mei, sterft graaf Willem VI van Holland, Zeeland en Henegouwen. Zijn nog maar 15-jarige dochter Jacoba (van Beieren) en zijn enige wet-

5 Literatuur: M.J. Waale, De Arkelse oorlog, 1401-1412. Een politieke, krijgskundige en economische analyse. Verloren, Hilversum 1990. Proefschrift Rijksuniversiteit Leiden, promotie 18 januari 1990.

6 Het beleg van Hagestein in 1405 is uitvoerig beschreven door J. Heniger. Nieuwsblad HVAT, 2015, jrg. 26, nr. 2. Blz. 6-15.

7 Walraven was in 1402 zijn oudere broer Jan (ca. 1372-1415) opgevolgd toen deze zich terugtrok in een klooster. Over deze Jan van Brederode is recent een biografie verschenen die een goed beeld geeft van de feodale maatschappij rond 1400. Frits van Oostrum, Nobel Streven. Het onwaarschijnlijke maar waargebeurde verhaal van ridder Jan van Brederode. Prometheus, Amsterdam, 2017.

▲ *Jacoba van Beieren (met haar moeder) voor Gorinchem, 1 Dec. 1417. Schoolplaat van Johan Herman Isings. Niets op deze plaat wijst op de bloedige gevechten die op die dag in de stad plaatsvonden. Beide dames dragen feestelijke kleding en lijken eerder op weg naar een riddertoernooi. Een ridder bij de dames draag een schild met het Van Arkel (de vijand van Jacoba), terwijl een ander een schild met het Brederode-wapen draagt. De historische betekenis van deze schoolplaat is dus zeer twijfelachtig.*

tige kind, volgt hem op. Dit is voor de Kabeljauwen aanleiding om de strijd aan te gaan met Jacoba en haar Hoekse getrouwen. Haar oom, Jan van Beieren (een jongere broer van Willem VI en bisschop-elect van Luik) betwist de erfenis van Jacoba. Hij wil zelf de macht over de drie graafschappen en vindt daarvoor steun bij de Kabeljauwse edelen en steden. De gebroeders Jan en Willem van Egmond⁸, Kabeljauwen die eerder verbannen zijn uit IJsselstein, nemen begin juni bezit van deze plaats. Na enkele weken worden zij door stadhouder Walraven van Brederode weer uit IJsselstein verdreven. Maar het is hiermee nog lang niet afgelopen.

Eind november 1417 veroveren de Van Egmonds en de eveneens verbannen Willem van Arkel “de Arkelstad” Gorinchem. Alleen de nieuwe, in 1412 gebouwde burcht bleef behouden voor gravin Jacoba. Er volgt een snelle reactie. Getrouwen van Jacoba verzamelen zich in Krimpen om daarvandaan naar Gorinchem te varen. In de vroege ochtend van 1 december vertrekt de vloot van 300 schepen met aan boord gravin Jacoba en haar moeder Margaretha (van Bourgondië). Rond het middaguur komt men aan voor Gorinchem en gaan de strijders, via het kasteel dat is opgenomen in de stadsmuur aan de rivier, de stad in. Vanzelfsprekend is ook Walraven van Brederode weer aanwezig bij de strijd. Tijdens hevige straatgevechten vallen er aan beide zijden vele doden en gewonden. Maar Gorinchem wordt nog diezelfde dag heroverd. Onder de dodelijke slachtoffers zijn leiders van de twee partijen, Willem van Arkel en Walraven van Brederode. Willem van Arkel wordt in de Revetsteeg (toen Krijtsteeg genaamd) dodelijk getroffen door een pijl. Een mythe wil dat gravin Jacoba treurt om zijn dood, omdat zij verliefd op hem zou zijn. Daaraan wordt ernstig getwijfeld⁹. December 1417

◀ *Jacoba van Beieren (1401-1436).*

◀ *Het wapen van Jacoba van Beieren, gravin van Henegouwen.*

⁸ Jan van Egmond, heer van IJsselstein, was getrouwd met Maria van Arkel de zus van Willem van Arkel. Willen en Jan waren dus zwagers van elkaar.

⁹ Een eventuele romance tussen Jacoba van Beieren en Willem van Arkel heeft wel tot geleid tot een groot aantal romans en toneelstukken (o.a. Johan van Paffenberg in 1662).

▲ Willem van Arkel sneuvelt te Gorinchem, 1 december 1417.

▲ Jacoba van Beieren treurend bij de baar met de dode Willem van Arkel. Tekening P.A. de Hoon.

▲ Titelblad van het Treurspel "Den Onder-Gang Van Ionk-Heer Willem van Arkel", geschreven door Johan van Paffenrode in 1662.

▲ Gedenksteen in de Revetsteeg te Gorinchem uit 1549 ter herinnering aan het sneuvelen van Willem van Arkel op 1 december 1417.

is Jacoba van Beieren¹⁰ pas 16 jaar oud, maar toch al sinds enkele maanden de weduwe van de Franse kroonprins Jan van Tourraine, die begin april 1417 is overleden. Willem van Arkel is in tussen de 30 en 34 jaar oud en was een van de grootste vijanden van en zeer gehaat door Jacoba's vader, graaf Willem VI.

Jacobica zal echter zeker getreurd hebben over de dood van haar trouwe bondgenoot Walraven van Brederode. Ook hij stierf op 1 december 1417 in de straten van Gorinchem. Een slag met een zwaard verwijderde het bovenste een deel van zijn schedel en er zat een gat op de plaats van zijn rechteroor, als gevolg van een slag met een sabel of een bijl (zie kader). Het stoffelijk overschot van Walraven werd, als eerste van vele Brederodes, begraven in de Grote Kerk te Vianen. Hij liet twee jonge zoontjes na en een zwangere weduwe. Weduwe Johanna beviel in april 1418 van een dochter, die uit eerbied voor de vader, Walravina werd genoemd, maar zij stierf in het kraambed op 18 april 1418.

10 Een uitstekende biografie over het leven van Jacoba van Beieren is van de hand van Antheun Janse. Een pion voor een dame Jacoba van Beieren (1401-1436). Uitgeverij Balans, Amsterdam 2009.

De zwerftocht van de schedel van Walraven

Zoals hiervoor vermeld werd Walraven van Brederode in 1417 begraven in de Grote Kerk van Vianen. Hij was de eerste Brederode, die daar begraven werd. Bij een grootscheepse restauratie in 1953 ontdekte men in de grafkelder ook zijn overblijfselen. Opzienbarend was de vondst van zijn schedel. Hieraan kon men duidelijk de doodsoorzaak zien. Kranten in 1953 melden, dat: *“Van de schedel is de kruin afgeslagen, terwijl naast dit gat in de bovenkant der hersenpan nog een flinke glee (een dunne doorgesleten plek – in textiel) zit van sabel- of bijlhouw. Treffend is het zeldzaam gave en*

◀ Onderzoekers met de schedel van Walraven van Brederode in 1953. In de jaren vijftig van de vorige eeuw vonden onderzoekers volledige steriliteit niet belangrijk. Zij bekeken de menselijke resten van onder tot boven, terwijl ondertussen een sigaar werd gerookt.

blanke gebit.” Walraven was circa 45 jaar geworden en de goede toestand van zijn gebit viel op. De lotgevallen van de losse schedel na het archeologisch onderzoek zijn een verhaal op zich. In 1953 werd de schedel niet direct terug in de grafkelder geplaatst, maar ging mee met toenmalig

◀ De ‘als een eitje getopte’ schedel van Walraven I van Brederode.

burgemeester Pellikaan¹¹. Volgens de overlevering ging de burgemeester nogal prat op dit bijzondere schedeldak en toonde hij het ding te pas en te onpas aan bezoekers in het stadhuis. Hij bewaarde het relikwie in een kartonnen doos. Ook zijn volgende ‘bewaarder’ toonde de schedel graag aan bezoekers. De schedel van Walraven gaat zwerven, zoals blijkt uit een artikel uit 2016 van de in Vianen wonende freelance-journaliste Astrid Pel¹². Wat gebeurde er met de schedel na het vertrek van burgemeester Pellikaan in 1967? Onderzoek van Arie Kooijman Sr. heeft ervoor gezorgd dat de schedel weer is teruggevonden en is teruggeplaatst in de graftombe van Walraven I van Brederode. Wat was het geval?

Burgemeester Pellikaan was destijds ook president-kerkvoogd van de Grote Kerk. Na zijn vertrek in 1967 is de schedel niet teruggezet in de grafkelder in de Grote kerk, maar in het bezit gekomen van een lid of de voorzitter van het college van kerkvoogden. Arie Kooijman ontdekt *‘dat aannemer W. de schedel mee naar huis had genomen. Die heeft Walraven een jaartje of dertig op zolder bewaard, totdat hij in de jaren negentig naar elders verhuisde.’* Wie is deze ‘aannemer W.’ in Vianen? Voor kenners moet het niet moeilijk zijn om hier achter te komen. In Vianen woont hij in een nieuw gebouwd monumentaal landhuis aan de Molenstraat. W. is in Vianen ook gedurende een lange tijd (president)-kerkvoogd van de Grote Kerk geweest. Medio jaren '90 verhuist hij naar zijn geboorteplaats Ameide, waar hij een nieuw gebouwde woning betreft op de hoek Oudendijk/Lekdijk. De schedel van Walraven verhuist mee. Kooijman komt in contact met W. en vraagt hem om de schedel weer terug te plaatsen in het graf in Vianen. W. gaat akkoord en komt met het idee om een eikenhouten kistje voor de schedel te maken, een goed plan vindt Kooijman. Hij zal voor een koperen plaatje zorgen met de naam van Walraven erop. Eind november 2004 zijn de attributen klaar en wordt er gesproken over een datum voor de overdracht. Voor het zover is, is W. betrokken bij een auto-ongeluk en overlijdt aan de gevolgen daarvan op 19 maart 2005, 78 jaar oud. *‘Een week na de uitvaart krijgt Arie Kooijman een telefoontje van de weduwe van W. Hij weet nog precies wat ze zei: “Ik durf het huis niet meer in want Walraven zit*

11 Govert Bastiaan Pellikaan was van 1949 tot 1967 burgemeester van Vianen. Zijn opvolger was Pieter A. C. Beelaerts van Blokland, die Vianen in 1971 verliet. De vraag is of ook hij de schedel van Walraven nog een tijdje ‘in bezit’ kreeg.

12 Astrid Pel, De zwervende schedel. In: De Grote Geus ontwaakt. Vertelsels van Vrijstad Vianen. HaES producties, De Bilt 2016.

in de wijnkelder”. Die avond gaat Arie naar haar toe in Ameide. Hij haalt de doos met de schedel van Walraven tussen de wijnflessen vandaan (witte Sancerre, volgens een betrouwbare bron) en neemt de schedel en het houten kistje mee naar huis. Tijdens een besloten ceremonie is het kistje met de schedel van Walraven op 6 april 2005 overgedragen aan de kerkvoogdij in Vianen en op de kist gezet waarin zich de resten van de echtgenote van Walraven, Johanna van Vianen, bevinden. Zo is er na 52 jaar een einde gekomen aan de zwerftocht van de schedel van Walraven, de eerste Brederode met gezag over Vianen en Ameide.

De geslachten Arkel en Brederode na 1417

Op 1 december 1417, nu 600 jaar geleden stierven in de straten van Gorkum de, op dat moment, belangrijkste mannelijke leden van de adellijke geslachten Van Arkel en Van Brederode. Hoe is het verder gegaan?

Bij het overlijden van Willem van Arkel was zijn vader, Jan V van Arkel nog in leven, maar uit Holland verbannen. Hij was in 1415 gevangen genomen door de graaf van Holland en blijft meer dan tien jaar opgesloten in Zevenbergen en Gouda. Hij wordt pas in 1426 weer vrijgelaten en krijgt zijn bezit in Leerdam en Schoonrewoerd terug. Jan van Arkel is overleden op 25 augustus 1428 te Leerdam, waar hij ook werd begraven.

Willem van Arkel was de laatste mannelijke telg in de rechte lijn uit het Huis van Arkel. Hij was ongehuwd, maar had wel een aantal bastaardkinderen. Tot zijn overlijden gold Willem van Arkel als een belangrijke kandidaat om zijn oom, de kinderloze Reinald IV, op te volgen als hertog van Gelre. Met de dood van Willem en zijn vader in 1428 sterft het huis Arkel uit in de mannelijke lijn.

De in 1389 geboren Maria van Arkel, dochter van Jan V en zus van Willem, trouwde in 1409 met Jan II graaf van Egmond. Hun zoon Arnold (1410-1473) werd in 1423 de opvolger van zijn oudoom Reinald IV, hertog van Gelre. Zodoende wordt uiteindelijk niet de zoon (Willem) maar de kleinzoon (Arnold van Egmond) van Jan V toch nog hertog van Gelre. Grootvader Jan van Arkel maakt dit nog mee (zij het in gevangenschap). De droom van overgrootvader Otto en grootvader Jan, om ooit hertog van Gelre te worden, komt toch nog uit.

► *Wapenschild van het adellijk Huis Van Arkel.*

Het voortbestaan van het Huis Brederode hangt in 1417 ook aan een zijden draad. Als Walraven op 1 december 1417 sneuvelt wordt zijn 2-jarige zoontje Reinoud II zijn opvolger. Zijn broertje Gijsbrecht is dan 1 jaar oud. Enkele maanden later is hij volle wees, als zijn moeder komt te overlijden in het

kraambed van haar dochter Walravina. Twee ooms worden aangesteld als voogden en opvoeders van de drie kinderen. Dat zijn hun oom Willem van Brederode, een jongere broer van Walraven en hun oudoom Jan van Vianen, heer van Noordeloos, een oom van moeder Johanna van Vianen. Willem van Brederode verblijft vaak in Vianen en blijft trouw aan gravin Jacoba, ook nadat zij is afgezet door haar oom Jan van Beieren. Diens opvolger Filips de Goede zet Jacoba gevangen in Gent, waar zij in 1425 weet te ontsnappen. Zij vlucht dan eerst naar Vianen en vindt opnieuw steun bij Willem van Brederode en de Hoekse steden Schoonhoven en Gouda. Vanwege de steun aan de Hoekse partij wordt in 1426 het Kasteel Brederode bij Santpoort door de Kabeljauwen verwoest. Willem besluit dan om Kasteel Batestein te Vianen de residentie van de Brederodes te maken. De kinderen van Walraven bereiken gelukkig alle drie de volwassen leeftijd¹³. Zoon Reinoud II (1415-1473) is in 1433 volwassen en bekrachtigt dan de eerder, door de Heren van Herlaar, aan Ameide gegeven rechten. Door de gebeurtenissen tussen 1387 en 1417 was hierover mogelijk onduidelijkheid ontstaan. Mochten de Heren van Arkel tijdens hun gezag b.v. de stadsrechten aan Ameide hebben ontnomen, dan worden die in 1433 opnieuw (terug)gegeven. Reinoud II ontpopt zich tot een belangrijk edelman en trouwt met Yolande van Lalaing, een dochter van stadhouder Willem van Lalaing, Hij wordt in 1445 zelfs benoemd tot Ridder van het Gulden Vlies. Zoon Gijsbrecht (1416-1475) kiest als jongere zoon voor een kerkelijke carrière. Hij wordt in 1455 gekozen tot bisschop van Utrecht, maar komt in conflict met een andere kandidaat David van Bourgondië. David wordt gesteund door zijn halfbroer Filips de Goede, hertog van Bourgondië, maar ook graaf van Holland en Zeeland, en wordt uiteindelijk tot bisschop benoemd door paus Calixtus III. Dochter Walravina trouwt met de Gelderse edelman Gerard van Broekhuizen (1415-1444). Hun zoon Reyner van Broekhuizen (ca. 1440-1493) speelt nog een (kwali)ke rol na de dood van zijn oom Reinoud II in 1473. Hij eist en krijgt uiteindelijk zowel de voogdij over Walraven II (1462-1531), de minderjarige zoon van Reinoud II als het gezag over de heerlijkheden Vianen en Ameide. Wanneer Walraven II in 1480 volwassen is krijgt deze het gezag echter weer over Vianen en Ameide terug. Uiteindelijk zullen leden van het geslacht Van Brederode tot 1684¹⁴ zeggenschap houden over de Steden en Landen van Vianen en Ameide, als een semi-autonoom gebied grenzend aan de gewesten (later provinciën) Holland, Utrecht en Gelre,

¹³ Informatie over Reinoud II en vooral Gijsbrecht van Brederode is te vinden in de Jubileumuitgave (1989-2014) van het Nieuwsblad HVAT. Het getijdenboek van Gijsbrecht van Brederode, Jrg. 25, speciale editie, januari 2014.

¹⁴ Na het overlijden van de laatste mannelijke telg, Wolfert van Brederode in 1679, wordt het gezag over Vianen en Ameide nog voortgezet in de vrouwelijke lijn. Wolfert opgevolgd door zijn halfzus Sophia Dorothea (1620-1678). Zij wordt op haar beurt opgevolgd door haar halfzus Hedwig Agnes van Brederode (1643-1684) een volle zus van Wolfert. In 1684 wordt Amalia van Dohna-Schlobitten (1644-1700), dochter van Sophia Dorothea de volgende vrouw van Vianen en Ameide. Zij is getrouwd met Simon Hendrik, graaf van Lippe-Detmold. Leden van dit geslacht zullen tot 1725 heer van Vianen en Ameide blijven.

“Nieuwjaarswensch aan T. Bor te Ameide -1 jan 1891”

**Bram Provoost, met dank aan Albertus en
Sander Geel en Cees Broekman**

Eind 2016 ontving Cees Broekman, secretaris van de HVAT, van Sander Geel uit Haren een e-mail met een bijzonder gedicht. Het was een Nieuwjaarswens in dichtvorm aan T. Bor te Ameide en gedateerd op 1 januari 1891. De schrijver was Albertus Geel, de overgrootvader van Sander. Hij had het met de hand geschreven gedicht gevonden in een oud folio-cahier van hem getiteld: **“De Dichtwerken van A. Geel, Meppel”**.

*Nieuwjaarswensch aan T. Bor te Ameide.
1 jan 1891.*

*Is 't jaar met al haar vreugd' en weenen
Met al haar zuur en zoet voorbij.
Weer is een nieuwen tijd verschenen
Die al het oude zet ter zij!*

*Wij wenschen U! 't is onze bede!
Genoegen, voorspoed, vree en vreugd!
“De Heer”, gebiede zijnen zegen
En smaakt nog lang een zoet geneugt.*

*Hebt Gij te zaam veel smart geleden,
Dat door de ziel u heenen ging.
Als onder zuchten en gebeden
Weet dat ge 't uit Gods hand ontving.*

*“Hij” immers gaf “U” kruis naar krachten
Maar wederkeerig kracht naar kruis.
Zet uwe treurzang uit d' gedachten,
Een vreugde psalm klinkt door uw huis.*

*God was het die vier van uw' panden
Weer tot zich riep in hooger sfeer.
Stel dus uw Lot in “zijne” handen,
Dat trooste U bij vernieuwing weer.*

*Noch vier zijn u bewaard gebleven,
Ze leven midden in de vreugd!
Ten aanzien van het jeugdig leven,
Zij groeien op in eer en deugd.*

*En wat de tijd ook moge baaren
Van af wij 't jaar zijn ingetreën,
Dat God U hoede voor gevaren.
En heil schenkt tot in eeuwigheën.*

Sander Geel vraagt zich af wie T. Bor in Ameide is en wat zijn de ‘vier van uw panden’ waarover wordt gesproken in het gedicht. Hij heeft geen idee waar dit op slaat. Gaat het om huizen en wat betekent dan ‘noch vier zijn u bewaard gebleven’?. Hij vraagt Cees Broekman om raad en die komt met een bijzondere verklaring door de genealogie van de familie Bor te bestuderen. De naam T. Bor en het jaar 1891 brengen hem op het spoor van Teunis Bor. Hij is geboren te Meerkerk op 9 januari 1841 en trouwt op 14 juni 1877 te Deil met de aldaar op 24 oktober 1848 geboren Eelke van Asch. Het echtpaar Bor-Van Asch gaat in Ameide wonen aan de Lekdijk (oftewel de Sluizen), waar Teunis het beroep van (koren)

▲ Sluis met korenmolen en stoomgemaal (gebouwd in 1891).

Nieujaarswensche aan T. Bor te Ameide". 1 Jan 1891.

*Tot jaar met ul haar vreugd' en meenen.
Met al haar leuen en zaet voorbij,
Weer is een' nieuwen tijd verschienen
Die ul het oude set ten vó!*

molenaar gaat uitoefenen¹.

In Ameide worden tien kinderen geboren. Om de tekst van het gedicht te begrijpen en te verklaren is het van belang om te weten, dat er acht kinderen geboren zijn vóór 1 januari 1891. Van deze acht zijn er twee op jonge leeftijd overleden (Willem, geb. op 12 nov. 1884 en ovl. op 29 juli 1885 en Wilhelmina Elisabeth, geb. op 11 aug. 1886 en ovl. op 10 juli 1888). Ook zijn er twee kinderen levenloos geboren – op 28 februari 1883 en op 2 april 1890. Dit zijn de vier panden uit het gedicht: “*God was het die vier van uw' panden weer tot zich riep in hooger sfeer*”. Hier wordt duidelijk dat de betekenis van pand hier niet een gebouw is, maar een onderpand (van God verkregen) of een dierbaar bezit.

Op 1 januari 1891 zijn er ook vier kinderen in leven, die tussen de 2 en 12 jaar oud zijn: “*Noch vier zijn u bewaard gebleven, ze leven midden in de vreugd!*”

De korenmolen van Bor op Sluis nog in volle glorie. (foto ca. 1910?).

Korenmolen op Sluis (foto vóór 1913?).

Dit zijn de dochters Elisabeth, geboren op 22 maart 1878 en Hillegonda, geboren op 25 maart 1882 en de zonen Rijk Gerrit, geboren 2 december 1879 en Willem, geboren op 29 maart 1888. Na 1 januari 1891 worden nog twee zonen geboren, die ook beide vroegtijdig overlijden, slechts enkele maanden oud. De waren Hendrik (geb. op 27 mei 1891 en ovl. op 26 aug. 1891) en Cornelis (geb. op 27 jan. 1898 en ovl. op 3 aug. 1898). Molenaar Teunis Bor is op 57-jarige leeftijd overleden op 27 december 1899. Zijn weduwe Eelke Bor – van Asch zet als korenmolenaars het bedrijf op Sluis voort, samen met haar zoon Rijk Gerrit. Later zal ook zoon Willem Bor op Sluis molenaar worden.

Een andere, veel moeilijker te beantwoorden, vraag is: Hoe kenden schipper Geel en de molenaar Teunis Bor elkaar? Albertus Geel (1833-1908) was een schipper en koopman uit Meppel, die in 1868 getrouwd was met Grietje Hoveman (1835-1912). Het echtpaar Geel kreeg vier kinderen. Hoewel woonachtig te Meppel staat in het bevolkingsregister aldaar tussen 1868 en 1901 als huizing van het gezin Geel steeds ‘aan boord’ of ‘aan scheepsboord’ vermeldt. Als schipper vervoerde hij vooral veel turf en doorkruiste het hele land, vermoedelijk met een Meppeler praam (zie Kader).

Bijzonder was dat hij in dichtvorm opschreef op wat hij deed en zag en daarnaast gelegenhedsgedichten

De Meppeler praam

Het schip waarmee Albertus Geel zijn (turf) vrachten door Nederland vervoerde was een praam. Dit is de naam voor een familie van houten schepen uit Drenthe en Overijssel¹. De praam was gedurende de 19e eeuw het belangrijkste type schip voor transport van turf over grotere afstanden. De kenmerken van de praam zijn het hoekige uiterlijk en de opmerkelijke vorm van de kop, die leek op de kop van een uil. Pramen hadden weinig diepgang maar een groot laadvermogen en het waren goede zeilers, die zeewaardig genoeg waren voor een tocht over de Zuiderzee. De *Meppeler praam* of ‘*snijboon*’, was één van de oudste typen

¹ <https://www.geheugenvandrenthe.nl/praaam>

¹ Uitgebreide informatie over de geschiedenis van deze molen op Sluis is te vinden in een artikel van Ben Remie, “De korenmolen van Ameide” Nieuwsblad HVAT, 2014, Jrg. 25, nr. 4, blz. 12-18.

en stamde vermoedelijk al uit de 18e eeuw. Het schip had een laadvermogen van ca. 40 tot 70 ton.

Sander Geel heeft achterhaald dat Albertus Geel in 1890 voer op 'De Vrouw Grietje', een praam genoemd naar zijn echtgenote Grietje Hoveman. Dit schip was 20,74 meter lang en 4,58 meter breed. Uit de bevolkingsregister van de gemeente Meppel blijkt dat Albertus en Grietje na hun huwelijk op 1 februari 1868 'aan scheepsboord' woonden. Aan boord bleef tot na 1900 de 'huizing' van het gezin Geel, Hoewel het gezin met drie opgroeiende kinderen voor die tijd niet bijzonder groot was, zal de roef van een Meppeler praam niet veel ruimte geboden hebben. Een beschrijving van het leven aan boord van een turfschip is te vinden op internet².

▲ Meppel ca. 1900. Links twee klassieke houten pramen. Van de voorste wordt turf gelost (zie de manden op het voordek), bij de achterste is de lading turf nog keurig opgelogd³. Rechts een zeiltjalk, klaar om te lossen bij één van de pakhuizen. (Foto Stichting Oud Meppel).

2 <http://www.digibron.nl/search/detail/ec58f2f4110626c5ba27575d6df6ac2f/leven-op-een-turfschip>

3 Loegen of oploegen was het op een speciale manier stapelen van turf.

▲ De oude sluis te Vreeswijk.

van zijn reizen. Interessant om de relatie met Bor te verklaren is het gedicht over een reis die aan het eind van het jaar 1890, kort voor 1 januari 1891, de datum van de nieuwjaarswens. In dit gedicht wordt beschreven hoe hij met veel tegenslag van Meppel via Zwartsluis, Muiden, Utrecht en Vreeswijk naar Vianen is gevaren. In het volgende artikel wordt dit gedicht in zijn geheel afgedrukt, besproken en geanalyseerd. Vastgesteld kan worden dat deze reis tussen 24 november en 5 december 1890 moet zijn gemaakt. Door de slechte weersomstandigheden verliep de tocht van de schippers Geel en Blomberg naar Vianen zeer moeizaam. Storm, regen en vorst maakten het varen dagenlang onmogelijk. De winter van 1890/91 was een van de strengste in de 19^e eeuw. De sluis in Vreeswijk blijft gesloten door hoog water op de Lek. Pas op 5 december 1890 kunnen weer schepen over de Lek, die vol ijsschotsen is, van Vreeswijk naar Vianen worden gesleept.

Kort na aankomst in Vianen is er opnieuw een periode van strenge vorst. In korte tijd vriezen alle waterwegen dicht. De vorst zal weken aanhouden. De kranten van die tijd staan vol met berichten over bevroren waterwegen en ijsfeesten, ook op de bevroren Lek. Het is dus zeer aannemelijk dat de schippers Geel en Blomberg tijdens de jaarwisseling 1890/91 in Vianen waren ingevroren, dus niet ver van Ameide. Dit blijkt ook uit een nieuwjaarswens van Albertus Geel voor zijn broer Gerrit. In de 'Dichtwerken' staat dit gedicht vlakbij de nieuwjaarswens aan Teunis Bor staat. De titel is: "Vianen" Nieuwjaarswensch aan mijn Broeder G. Geel, 1 jan. 1891 "Meppel". Hij schrijft over de situatie in Vianen. De Lek is vol ijs en men kan met karren en sleden met zware vrachten over het ijs trekken. Albertus Geel maakt persoonlijk mee wat in de kranten beschreven staat. Daarnaast had hij kennelijk ook tijd om de Grote Kerk in Vianen te bezoeken en noemt het merkwaardige graf van Brederode⁴ in zijn gedicht:

*Wat viel "de Vorst" vroegtijdig in
Wat was ze streng vanaf 't begin
Hoe schadelijk voor de schipperij
Ze drukt zwaar op de maatschappij*

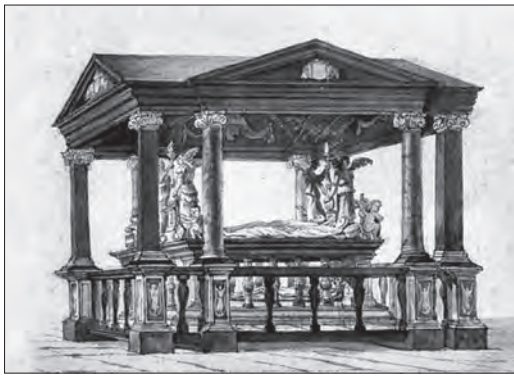
maakte. Niemand wist meer dat schipper Geel deze reisverslagen had nagelaten tot nazaat Sander Geel ze ontdekte en vond dat zij het verdienen om gelezen te worden. Onder de titel 'Tussenreis' is zo'n verhaal door hem gepubliceerd² in de 'Binnenvaartkrant'. Het is een verslag van een reis gemaakt in 1878, die begint in de Drentse veenkolonie Smilderveld en via onder meer Haarlem en Amsterdam eindigt in Deventer. Tijdens deze reis vaart schipper Geel ook van Dordrecht naar Gouda via de Noord, het Spanjaardsdiep (de Nieuwe Maas bij Slikkerveer/Bolnes) en de Hollandse IJssel. Het is niet waarschijnlijk dat hij toen ook in Ameide is geweest en molenaar Teunis Bor al kende of heeft ontmoet. Molenaar Bor had zich pas in 1877 in Ameide gevestigd³. Albertus Geel schrijft zijn nieuwjaarswens voor hem pas vele jaren later.

Schipper Geel blijft verslagen in dichtvorm maken

2 www.binnenvaartkrant.nl/een-tussenreis/

3 Teunis Bor vestigde zich op 11 mei 1877 uit Meerkerk als korenmolenaar in Ameide-Sluis. Op 9 juli 1877 komt ook zijn echtgenote naar Ameide.

4 Het praalgraf van Reinout III van Brederode en zijn vrouw Philippote van der Marck in de Grote kerk van Vianen is beschreven in het Nieuwsblad HVAT 2013, Jrg. 24, nr. 4. Blz. 20-29.

◀ *Grafmonument van Reinoud III van Brederode in de Grote kerk te Vianen. Gravure Gerrit Lamberts (ca. 1776-1850).*

*“De Lek” zit vol met schotsen ijs
Goed afgezet met jeugdig rijs
En sterk genoeg voor kar en sleë
Al neemt men zware vrachten mēe*

*“Vianen” is een “Oude Stad”
Waar men voorheen veel rijken had
Wat hier merkwaardig is te zien
Kan Brederodes graf u biēn*

Het is dus vrijwel zeker dat Albertus Geel rond 1 januari 1891 nog steeds in Vianen was. De vorst hield lang aan en de schepen bleven zeer lang ingevroren. Het duurde tot 24 januari 1891 voor een lichte dooi inzette en het zal nog enkele weken duren voor de ijsdammen en het kruierende ijs verdwenen waren en er weer binnenvaart mogelijk was. Wie rond 10 december 1890 in Vianen vastzat kon pas in februari 1891 weer vertrekken.

Onduidelijk blijft echter wat de band is tussen de schipper uit Meppel en de molenaar uit Ameide? Was het een zakelijke relatie of was er meer? In ieder geval moet schipper Geel heel goed op de hoogte geweest zijn van de gezinssituatie van Teunis Bor. Hij was op de hoogte van de vier overleden kinderen en wist dat er nog vier in leven waren. Dat wijst erop dat beide mannen elkaar al langer kenden of eind 1890 intensief contact met elkaar hadden. Dit contact kan natuurlijk ook via schipper Blomberg gelopen hebben. Nader onderzoek van de familie Blomberg geeft uitsluitsel. Twee schippers Blomberg zijn getrouwd met oudere zussen van Eelke van Asch, de vrouw van Teunis Bor. De eerste is Albertus Johannes Blomberg (1836 - 1909), een zoon van Hendrikus Blomberg en Grietje Pomper, die op 10 juli 1867 te Rumpt⁵ trouwde met Elizabeth Wouterke van Asch (1838 - 1913). De tweede is Barend Jan Blomberg (1840 - 1919), een jongere broer van Albertus Johannes. Hij trouwde op 23 november 1867 te Rumpt met Artje van Asch (1844-1871). Na haar overlijden trouwt hij op 4 januari 1873 te Rumpt met zijn schoonzus Hermijntje van Asch (1846-1909). Teunis Bor is dus de zwager van zowel Albertus Johannes en Barend Jan Blomberg.

Om welke schipper Blomberg ging het tijdens de reis naar Vianen? Opnieuw is er een aanwijzing in de ‘Dichtwerken’ van Albertus Geel. Daarin staat een *“Verjaringsgedicht aan B.J. Blomberg en Kinderen 10*

januari 1891”. Twee kinderen van Barend Jan zijn jarig op 10 januari, maar ook een zoon van Albertus Geel⁶. Twee verzen uit het gedicht zijn als volgt:

*Uw’ broers en zusters ook zij deelen
In uwe vreugd en feestlijkheid
Wat daaraan ook ten grondslag leidt
Een waar genoeg en moge U streelen
Daar nu op deze dag, gewis
Jan en Hendrika jarig is.*

*Het is toevallig twee verjaren
Gelijkertijd in een gezin
Tien januari viel het in
En mocht ge in uw kring ontwaren
Dat Va en Moe zeer zijn verheugd
Door’t smaken van uw zoete vreugd.*

In het gedicht worden ze Jan en Hendrika genoemd. Hun volledige namen zijn Barend Jan, geboren te Rumpt op 10 januari 1887 en Hendrika Anna Elisabeth, geboren te Zwartsluis op 10 januari 1880. Zij vierden dus hun 4de en 11de verjaardag. Bijzonder is dat Rumpt en Zwartsluis hun geboorteplaatsen zijn. Het gezin van Barend Jan Blomberg stond tussen 1875 en 1890 ingeschreven in het bevolkingsregister van de gemeente Asperen, waar zij een woning hadden aan de Voorstraat. Een geboorte in Zwartsluis⁷, kan er op wijzen dat de vrouw van schipper Blomberg meevoer op het schip van haar man. Rumpt was de woonplaats van de ouders van Hermijntje Blomberg-van Asch.

Het gedicht voor Barend Jan Blomberg wijst er op dat hij de schipper was die samen met schipper Geel naar Vianen was gegaan en dat zij op 10 januari nog steeds samen waren. Het is niet bekend of zij toen nog in Vianen waren of misschien naar Asperen zijn gegaan? De kans is groot dat beide schippers tijdens hun langdurige verblijf in Vianen of Asperen op bezoek zijn geweest bij molenaar Bor en zijn vrouw Eelke. Albertus Geel zou zijn *‘Nieuwjaarswensch’* dus persoonlijk overgebracht kunnen hebben. Onder de barre winterse omstandigheden was een reis over land niet echt aangenaam, maar de dijk was stevig bevroren en er was nauwelijks sneeuw gevallen. Lopend of met een koets was de tocht tussen Ameide en Vianen in 2½ uur te doen. Een reis tussen Asperen en Ameide zal meer tijd gekost hebben.

◀ *Het veer over de Linge bij Rumpt, de woonplaats van de familie Van Asch.*

5 Rumpt behoorde toen tot de gemeente Deil en nu tot de gemeente Geldermalsen.

6 Jan Geel, de oudste zoon van Albertus Geel, geboren te Meppel op 10 januari 1869.

7 Behalve dochter Hendrika was ook zoon Rijk Blomberg in Zwartsluis geboren op 1 juli 1877.

Een winterse najaarsreis in 1890: van Meppel naar Vianen

**Albertus Geel (1833-1908), turfschipper
Met commentaar over de datering en de weers-
gesteldheid door Bram Provoost**

In het voorgaande artikel “Nieuwjaarswensch aan T. Bor te Ameide. 1 jan 1891” is aan de hand van een reisverslag van schipper Geel de conclusie getrokken dat hij eind 1890 in Vianen is geweest. In “De dichtwerken van A. Geel, Meppel” staat het volledige reisverslag in dichtvorm over de tocht die schipper Albertus Geel tegen het einde 1890 maakte en die van Hoogeveen/Meppel naar Vianen ging. Het is mogelijk om de gedetailleerde informatie over de weersomstandigheden tijdens deze tocht, die in het gedicht staat, te vergelijken met de gegevens van het KNMI over het weer in de winter van 1890/91. Hierdoor zijn de datum van vertrek uit Hoogeveen/Meppel en die van de aankomst in Vianen nauwkeurig vast te stellen.

Het gedicht bestaat uit 28 strofen van zes regels. In de eerste negen strofen beschrijft hij de problemen van de scheepvaart in die tijd, in het bijzonder die in het najaar van 1890. Vanwege de lengte zijn deze dichtregels hier weggelaten¹. In strofe 10 en 11 blijkt dat schipper Geel in Amsterdam ligt waar hem een turfvracht wordt aangeboden. Het gedicht gaat als volgt verder:

10 *In 't voorbijgaan moet ik zeggen
Waar meestal vele schippers leggen
Lagen wij ook te **Amsterdam**
Juist als ik daar was te wand'len
Of er nog wat viel te hand'len
Dat een schipper bij mij kwam.*

11 *Die mij een turfvracht presenteerde
En daarmede akkordeerde
Maar daarbij te **Amsterdam**
Dacht ik daar eerst zaad te laden
En zoo vond hij zich geraden
Dat hij ook een zaadvracht nam.*

12 *Elk een vracht na weinig uren
Ik en Blomberg werden bureu
En naar **Meppel** was de reis
Zacht zijn wij door zee gekomen*

*Op den Oever plaats genomen
Maar 't ging op een zware wijs.*

Het aanbod van een turfvracht betekende dat schipper Geel eerst van Amsterdam over ‘zee’ (bedoeld is de Zuiderzee) via Meppel (zijn thuishaven) naar Hoogeveen moest varen om daar turf te laden. Zo'n tocht deed hij natuurlijk het liefst met een lading aan boord. In dit geval een ‘zaadvracht’. Tevens blijkt uit strofe 12 dat hij de tocht gaat maken samen met andere schipper, Blomberg genaamd.

▲ *Turfstekers in Drente.*

13 *Met de lossing viel 't niet tegen
't Ging gelukkig zonder regen
't Hield met Blomberg langer aan
Hebben daarna vast beraden
Turf te “**Hoogeveen**” geladen
En gelijk weer heen gegaan.*

14 *'t Weer was toen nog al bestendig
Maar 't nam dra een and're wending
Jaagden vlug de “Vaart²” weer af
Zondag 't “**Meppel**”, 't ging gezegend
Heeft het dag en nacht geregend
Dat enorm veel water gaf.*

In strofe 14 staan twee belangrijke aanwijzingen: zondag en ‘dag en nacht geregend’. De voorlaatste zondag van november, de 23ste, en de daaropvolgende maandag viel er in De Bilt meer dan 60 mm neerslag. Op 30 november bleef het droog en vroom het al. We kunnen er dus vanuit gaan, met de ‘Zondag te Meppel’ zondag 23 november 1890 bedoeld wordt.

¹ Dit gedicht is in 2016 gepubliceerd in De Binnenvaartkrant onder de naam Winter 1890-1891.: <http://www.binnenvaartkrant.nl/winterreis/>

² De Hoogeveense Vaart.

*En die dag daar stil gelegen
Was het koud, de lucht niet pluus.*

Storm op dinsdag en het werd koud. Op dinsdagavond (25 november) begon het te vriezen en woensdag 26 november was de eerste ijs-dag van de winter 1890/91; d.w.z. een dag waarop de temperatuur niet boven het vriespunt komt. Het zou tot 30 november duren voordat de temperatuur overdag weer boven de 0° C zou komen.

16 Woensdag om geen tijd te sparen (26 november 1890)

*Zijn wij tijdelijk weg gevaren
Met een sterke Oostenbries
Om u dit goed aan te duiden
Kwamen wij die dag te “**Muiden**”
Zonder schade of verlies.*

*17 Hoe gelukkig ! welk een zegen !
Lag in onze reis gelegen
Want de vorst bond hevig aan
Dat de “Zee”, soms niet te temmen
Door het ijs liet klemmen
Onverhoeds had zij gedaan.*

18 Donderdag de wind weer zuien (27 november 1890)

*Maar ging dra weer oostwaarts kruien
Sleepten toen met macht en kracht
Tot aan “**Utrecht**”, maar door 't stroomen
Konden wij niet verder komen
Trouwens was het dan ook nacht.*

19 's Morgens vroeg weer op de beenen (vrijdag 28 november)

*Trokken wij een eindwegs heenen
Maar door 't spuien weer belet
't Had voor dezen veel geregend
En de “Vecht” daardoor gezegend
Had zich nog niet vast gezet.*

*20 Weldra sloeg het twaalf uuren
En wij kwamen met de bureen
Door de sluis, maar niet genoeg
Want zij konden daar niet blijven
Trokken onder die bedrijven
Naar 'S **Tolsteeg**, nog tamelijk vroeg*

Tolsteeg te Utrecht was de zuidelijke toegangsweg voor schepen vanuit de stad in de richting Vreeswijk. De Vaartsche Rijn was tot de aanleg van het Amsterdam-Rijnkanaal de belangrijkste vaarweg. De vaart naar Vreeswijk was eind november 1890 enige dagen onmogelijk omdat het kanaal was dichtgevroren vanwege de strenge vorst.

*21 Om de reis weer voort te zetten
Heeft het ijs dat doen beletten
't Vroor aanhoudend nacht en nacht
Lagen daar drie volle dagen (van zaterdag 29 november tot dinsdag 2 december)
Gingen toen naar “**Vreeswijk**” jagen
Elk twee gulden, was de vracht.*

- De Prinsengracht te Meppel rond 1900.
- Een turfschipper te Zwartsluis, de belangrijkste doorvoerhaven voor turf uit Drente naar Holland.
- Tolsteegbrug (bij Ledig Erf) te Utrecht met links de Oude Gracht en rechts de Tolsteegsingel.

*15 Maandag na gedane zaken (24 november 1890)
Door de zeilen klaar te maken
Zeilden we spoedig naar “**Zwartsluis**”
Dinsdag hield een storm ons tegen (25 november 1890)*

▲ Bij gebrek aan wind of verkeerde wind wordt een schip met mankracht getrokken (jagen).

▲ Schepen in konvooi achter een sleepboot op een bevroren Lek.

Jagen betekent dat men het schip vanaf de wal aan een touw voorttrok. Dit gebeurde meestal bij een ongunstige wind. Vaak werd voor het trekken een paard gebruikt. Als deze door een voerman werd geleid, werd de voerman in de Nederlanden de ‘jager’ genoemd. Soms werd het paard bereden door een jongen, ‘jagertje’ of ‘snikjong’ geheten. Daarnaast werd gejaagd door mensen, bijvoorbeeld de schipper, zijn knecht en/of zijn gezin. Niet duidelijk is of ‘Elk twee gulden’ op de kosten van het jagen naar Vreeswijk slaat.

22 *Schoon wij moesten naar “Vianen”
Maar wie zou de weg ons baanen
Over de rivier de “Lek”
't Water was zeer hoog gestegen
Boven peil, van vroegere regen
En besloeg een groote plek.*

Er zijn berichten, dat de waterstand in de Lek, mede door de overvloedige regen, zeer hoog stond. Uiterwaarden waren ondergelopen. Vanwege de hoge waterstand kon de sluis van Vreeswijk enkele dagen niet gebruikt worden.

23 *Na drie dagen zonder draalen (van dinsdag 2 december t/m donderdag 4 december 1890)
Ging het water weder dalen
Dat de balken voor de “Sluis”
Daarna weer zijn weggenomen
En toen zijn wij er door gekomen
Waren voor de regen 't huis.*

24 *Ja, betrekkelijk voor den regen
En beschouwde het als een zegen
Daar de vorst sterk en geducht
Weer opnieuw haar scepter zwaaide
En de oostenwind fel waaide
't Ijs weerkaatste in de lucht.*

25 *Zoo zijn wij met stoomvermogen
Over de rivier getogen
Met een sleepboot, 't ging sekuur
Dus verliepen twaalf dagen
Eer wij te “Vianen” lagen
Vrijdag morgen juist tien uur.*

Door de ijsgang en de sterke stroming moest er een sleepboot aan te pas komen om de Meppeler praam van Vreeswijk naar Vianen te slepen. Strofe 25 geeft ook weer een concrete mogelijkheid om de juiste datum vast te stellen. Een ‘vrijdagmorgen’ en 12 dagen na het vertrek uit Meppel. De dag van aankomst moet dan vrijdag 5 december zijn, 12 dagen na het vertrek maandag 24 november 1890.

26 *En om nu wat tijd te winnen
Schooten wij met Blomberg binnen
Te “Vianen” aan de wal
'k Loste daar de turf per wagen
Door ze van de praam te dragen
Maar 't ging alles bij getal.*

27 *En na dagen of na weken
Is in 't kort gezegd gebleken
Dat de voerman ze had besteld
En nog kort daarna geleden
Wijl ik koffij dronk beneden
Bracht Buur Blomberg mij het geld.*

28 *Dus de reis was afgeloopen
Tusschen vrees en tusschen hopen
Maar God had ons bijgestaan
Alles met elkaar gerekend
Wat ge hier vindt opgetekend
Is een maand mee heen gegaan.*

Hier eindigt het gedicht van Albertus Geel. Hoe was de situatie in Vianen begin december 1890? Na de aankomst op vrijdag begint er op zaterdag 6 december 1890 een nieuwe vorstperiode, die weken aan zal houden. Hoewel er af en toe sprake is van (lichte) dooi overdag, zal het tot ver in januari 1891 duren voor er weer een vorstvrije dag genoteerd werd.

De Vijfherenlanden meldt op 10 december 1890 het volgende: “De felle vorst, die in 't begin dezer maand de slooten met een ijskorst bedekte, deed weer velen liefhebbers hunne schaatsen voor den dag halen; om zich naar hartenlust aan het zoo geliefkoosd wintervermaak over te geven. Vele schepen komen het kanaal in, vluchten voor het ijs”.

Op 17 december 1890 zijn er al schaatswedstrijden op het Zederikkanaal te Vianen. Er zijn bijzondere prijzen te halen variërend van 'Een zij spek en een half mud aardappelen' tot 'Een portemonnaie en een wekker'.

Het ijs op de Lek is deze winter bijzonder dik. De VHL bericht dat op "Maandag (22 december 1890) werd over de ijsweg van de rivier de Lek een gewicht van niet minder dan 3000 ponden vervoerd, zonder dat men eenige beweging in het ijs kon bespeuren. Het ijs op de Lek heeft op plaatsen een dikte van 7 ¼ palm dat is meer dan een oude el⁴.

Ook dit jaar, thans reeds voor Nieuwjaar wordt de Lek door tal van wandelaars te voet overgelopen. Rijtuigen en vrachtwagens passeeren ongehinderd, als op een gewonen straatweg, de rivier. 't Is nu er ietwat sneeuw over ligt, een indrukwekkend wintergezicht".

Ijs en weder dienende. Hardrijden op schaatsen
TE VIANEN
 (met goedkeuring van heeren Burgemeester en Wethouders)
 op het Zederikkanaal, tusschen de Hagen en Hooglandse brug op Woensdag 17 December a.s., Prijzen als volgt:

<p>No. 1 Voor mannen: Ringrijden. 1^e prijs Een zij spek. 2^e prijs Een half mud aardappelen. 3^e prijs Een nikkel horlogeketting.</p> <p>No. 3 Voor mannen: Hardrijden met hinderissen. 1^e prijs Een nikkele ketting. 2^e prijs Een kistje sigaren. 3^e prijs Een portemonnaie.</p> <p>Vianen, 16 Dec. 1890.</p>	<p>No. 2 Voor mannen: Hardrijden. 1^e prijs Een zilveren horloge. 2^e prijs Een paar schaatsen. 3^e prijs Een kistje sigaren.</p> <p>No. 4. Schoonrijden (edereen kan hier naar mededelen). 1^e prijs Een wekker. 2^e prijs Een kistje sigaren. 3^e prijs Een nikkele ketting.</p> <p>Namens het Bestuur, F. VAN STRAATEN. C. DE GROOT.</p>
--	---

De vorst blijft aanhouden en was bijzonder streng. Zo was op 30 december 1890 de maximum temperatuur -12,3° C en is het minimum -15,8° C. In Vianen zijn minstens 40 schepen ingevroren. Hoogstwaarschijnlijk ook de schepen van de schippers Geel en Blomberg. In het voorafgaande artikel is vastgesteld, dat Geel deze koude periode in Vianen heeft meegemaakt. Hij schrijft in een gedicht aan zijn broer. "De Lek" zit vol met schotsen ijs. Goed afgezet met jeugdig rijs. En sterk genoeg voor kar en slée. Al neemt men zware vrachten mee. Ook is er tijd om het merkwaardige graf van de Brederodes in de Grote Kerk van Vianen te bezoeken.

De VHL van 14 jan 1891 schrijft: "Zaterdag (10 januari) is men hier met het oog op mogelijk gevaar van in onze haven ingeijdsde schepen ten minste die kort bij de monding der haven ingevroren zijn, begonnen met het ijs door te zagen, wat met krachtsinspanning gepaard ging. Dientengevolge zijn op de rivier zelve groote barsten of, scheuren, met de lengte van de rivier mede, in het ijs gekomen, die gelukkig geen gevaar opleverden. Het pad waarover rijtuigen, beladen karren en personen ongehinderd over het ijs gingen, blijft gelukkig zonder gevaar. Ingeval de rivier gaat kruien (als dooiweer gestadig komt en blijven mocht) is door het losmaken van het ijs aan de buitenzijde van de haven voor de daar liggende schepen evenmin te duchten als van de andere die veilig in de haven zelf liggen. Er zijn veertig schepen hier ingevroren".

Het duurde tot 24 januari 1891 voor een lichte dooi inzette en het zal nog enkele weken duren voor de ijssdammen en het kruierende ijs op de Lek verdwenen waren en er weer scheepvaart mogelijk was. Wie rond 10 december 1890 in Vianen vastzat kon pas in februari 1891 weer vertrekken.

Ijs en weder dienende.
SCHOON HARDRIJDERIJ OP STREEK,
 op Woensdag 24 December, 's middags 12 uur
 op 't Zederikkanaal te Vianen,
Om prijzen van f50.- en f15.-.
Het Hoofdbestuur,
 J. G. Mijlief. Dr. H. J. Thorbecke. Mr. W. M. van Haaften.
 De wedstrijd zal opgeluisterd worden door muziek.

- Overladen van turf van het schip op een wagen³.
- Op woensdag 17 december 1890 worden er te Vianen schaatswedstrijden georganiseerd op het Zederikkanaal tussen de Hagen en Hooglandse brug.
- Op 24 december 1890 zijn er opnieuw schaatswedstrijden op 't Zederikkanaal te Vianen.

Het wordt voor schepen al snel onmogelijk om Vianen nog te verlaten. "Het ijs op de Lek voor deze gemeente (Vianen) is Dinsdagavond (16 december 1890) gaan zitten. De overtocht geschiedde per ijsboot; thans te voet over de rivier". Eerder die dag heeft ook het ijs op de Lek tussen Lexmond en Ameide zich vastgezet. "Lexmond, 16 Dec. 1890. Het ijs in de rivier de Lek heeft zich heden morgen te Ameide vast gezet ten ongeveer half acht ure en heden namiddag vóór deze gemeente, zoodat nu zoover men maar zien kan, overal vast ijs is".

4 Toen in 1820 het metriek stelsel werd ingevoerd, werd de palm gelijkgesteld aan 10 cm, dus een tiende van een meter (toen nog el genoemd) oftewel 10 duimen (de oude naam voor centimeter). Een oude el is een oude lengtemaat en bedroeg (althans in Nederland) circa 69,4 cm (Haagse of gewone el). De maat werd lokaal vastgesteld, zodat verschillende plaatsen een verschillende maat hanteerden van 58,7 cm (Twentse el) tot 70,9 cm (Workumer el). Een ijsdikte van 7 ¼ palm is gelijk aan 72,5 cm.

3 Bron: <http://www.s2ep2.nl/binnenvaartgeschiedenis/van-snikjongen-tot-opduwer/>

Een droeve plechtigheid te Ameide in 1933

Bram Provoost

“Het was Vrijdag een droeve dag voor Ameide, de dag, waarop de drie slachtoffers van het vreselijk ongeluk bij Schalkwijk ter grave werden gedragen. Onder de sombere tonen van de doodsklok schreed tweemaal op één middag een plechtige stoet naar de doodenakker”. Zo begint een bericht in de Schoonhovensche Courant over de gebeurtenissen op vrijdag 20 januari 1933. Wat was er aan de hand? Wat was er gebeurt in Schalkwijk? Daarvoor moeten enkele dagen terug. Op maandag 16 januari 1933 werd in Schalkwijk een vrachtauto door een sneltrein gegrepen. Over een dergelijk ongeval wordt natuurlijk geschreven in de landelijke en regionale dagbladen, maar opvallend in de verslagen zijn de verschillen over de toedracht van het ongeluk en de slachtoffers.

Een artikel in De Telegraaf heeft als kop: **“VRACHTAUTO DOOR TREIN GEGREPEN. Op den onbewaakten overweg bij Schalkwijk. EEN DOODE EN TWEE ZWAAR GEWONDEN”.** Hoe het ongeluk plaatsvond staat in de rest van het artikel. *“SCHALKWIJK, 16 Jan. – Nabij het station Schalkwijk is op den onbewaakten overweg hedenmorgen halftien een vrachtauto door den sneltrein uit Limburg aangereden. Een der drie inzittende werd gedood, terwijl een tweede stervende is. De derde, de chauffeur, werd zwaar gewond naar het ziekenhuis te Utrecht overgebracht. Ook voor hem vreest men het ergste. Met een snelheid van 80 K.M. naderde de sneltrein, die in verband met den Maandag vrij zwaar was en getrokken werd door twee locomotieven den overweg. Toen het machine-personeel den vrachtauto zag naderen op den weg, die van Houten naar Goy loopt – deze weg loopt ter plaatse recht en staat met een hoek van 70 graden op de spoorlijn, terwijl het zicht zeer ruim is – trok het personeel van de eerste machine door herhaaldelijk fluitseinen de aandacht van den chauffeur, die in snelle vaart den overweg naderde. Het schijnt dat hij nog een oogenblik zijn vaart verminderd heeft, maar toch meende den overweg nog te kunnen passeeren, zoodat hij weder vol gas gaf. Een andere trein, die uit de richting Utrecht kwam, schijnt de aandacht van den chauffeur te hebben afgeleid. De wagen werd aan de achteras door den trein gegrepen en langs den spoorlijn nagenoeg versplinterd neergesmaakt. Twee der inzittenden werden uit den auto geslingerd, terwijl de chauffeur zwaar verminkt tussen de wrak-*

stukken bleef liggen.

De trein kwam een 150 meter verder tot stilstand en reed terug. Dr. Janssen van Schalkwijk was spoedig ter plaatse, terwijl ook geestelijke hulp weldra aanwezig was. De officier van Justitie uit Tiel, die zich toevallig in den trein bevond, stelde een onderzoek in.

De zwaargewonde chauffeur werd met denzelfden trein naar Utrecht vervoerd en in het ziekenhuis opgenomen. De namen der slachtoffers zijn nog onbekend. Door een en ander ondervond de trein een half uur vertraging.”

Andere kranten geven een andere lezing van de omstandigheden van het ongeluk en weten ook namen te melden van de slachtoffers. Dat blijken drie inwoners van Ameide te zijn.

De Leidsche Courant van heeft als kop: **“ERNSTIG ONGELUK OP ONBEWAAKTEN OVERWEG. Twee doden, 1 levensgevaarlijk gewonde.”** Het bericht gaat verder: *“Te kwart voor tien hedenmorgen heeft op den onbewaakten overweg op de grens van de gemeenten Houten en Schalkwijk een ernstig auto-ongeval plaats gehad, waarbij drie slachtoffers te betreuren vallen, De heer T. de Groot, 50 jaar oud, expediteur te Ameide reed met een vrachtauto in de richting van Schalkwijk. Bij den onbewaakten overweg zag hij een trein uit de richting Utrecht naderen. Voor dezen trein stopte hij en toen de trein was gepasseerd, wilde hij den overweg overrijden. Hij had echter niet bemerkt, dat uit de richting Den Bosch even later den sneltrein den overweg zou passeeren en juist toen de vrachtauto op de lijn uit de richting Den Bosch was, werd het voertuig in volle vaart door den trein gegrepen. De vrachtauto werd totaal versplinterd en over grooten afstand meegesleurd. De heer T. de Groot werd levensgevaarlijk gewond en is in hopeloozen toestand naar het Academisch Ziekenhuis te Utrecht overgebracht. Met de vrachtauto reden verder mee de 20-jarige P. van Bruggen en de 16-jarige R. van Bruggen, twee broers, beide eveneens uit Ameide. Beiden werden bij het ongeval op slag gedood en zijn naar het lijkenhuisje van Schalkwijk overgebracht. Direct na het ongeval was assistentie van het station Schalkwijk ter plaatse. Dr. Jansen uit Schalkwijk verleende den ernstig gewonden De Groot de eerste hulp”.* De namen en de leeftijden van de broers Van Bruggen zijn niet correct vermeld. Het gaat om Gerrit van Bruggen, die op die dag jarig is en 20 jaar wordt en zijn 17-jarige broer Ruth van Bruggen. Later meer over de slachtoffers, eerst nog meer over het ongeluk.

In het Utrechtsch Nieuwsblad staat het meest uitgebreide bericht over het treinongeval in Schalkwijk en de gevolgen. Deze krant heeft een verslaggever ter plaatse en er ook iemand aanwezig op het Centraal Station van Utrecht om verslag te doen van de aankomst van de betrokken trein. Het artikel bevat veel details en ook enkele overlappingsen. De schrijvers zijn duidelijk onder de indruk van het gebeurde.

“VREESLIJK ONGELUK BIJ SCHALKWIJK. TWEE DOODEN EN EEN ZWAARGEWONDE OP EEN ONBEWAAKTE OVERWEG.”

“Hedenmorgen te 9 uur 47 is op den onbewaakten overweg, nabij blokpost 10 te Schalkwijk een vrachtauto door den sneltrein uit den Bosch gegrepen. Twee inzittenden werden op slag gedood, terwijl een derde persoon zwaar gewond werd. Deze laatste werd met den trein, waarmee het ongeluk gebeurde, naar een ziekenhuis te Utrecht overgebracht. De vrachtauto werd totaal vernield.

Nader vernemen wij nog:

Het ongeluk is gebeurd met den sneltrein, die te 9.03 uit 's-Hertogenbosch vertrekt en die te 9.53 aan het Centraalstation te Utrecht aankomt. Het ongeluk gebeurde om 9.47 uur. De trein werd tot stilstand gebracht terwijl de chef van het Centraalstation onmiddellijk met het ongeluk in kennis werd gesteld. Medegedeeld werd, dat twee zwaar gewonden met den trein naar Utrecht zouden worden vervoerd, zoodat de chef van het Centraalstation den Gem. Geneesk. en Gezondheidsdienst hiervan verwittigde, die met twee ziekentransportauto's aan het station verscheen. Voor het geval, dat de Geneeskundige Dienst onverhoopt niet tijdig ter plaatse zou zijn had men bovendien zelf voor transportmiddelen zorg gedragen, welke echter geen dienst hoefden te doen.

Men had gerekend op twee gewonden, doch bij aankomst van den trein bleek slechts één zwaar gewonde te zijn medegekomen onder geleide van een zich in den trein bevindenden geneesheer. De andere gewonde, die eveneens naar Utrecht zou worden vervoerd, bleek reeds aan de bekomen verwondingen te zijn overleden, voordat de trein, die met 37 minuten vertraging te Utrecht arriveerde, vertrokken was. Vier minuten na aankomst van den trein alhier was het slachtoffer reeds in den ziekenauto overgebracht en op weg naar 't Stads- en Academisch Ziekenhuis.

De vrachtauto, die door de botsing totaal versplinterd werd, droeg het nummer H 66870.

Een onzer eigen verslaggevers meldt nog dit uit Houten:

Met dit tragisch ongeluk heeft het derde ongeval met doodelijken afloop in een jaar tijds te Houten plaats gehad, doch steeds op een anderen onbewaakten overweg. De slachtoffers zaten met hun drieën in de cabine van den vrachtauto, een Chevrolet-truck. Men kwam uit de richting Schalkwijk en bleef voor den overweg wachten toen de trein uit Utrecht in aantocht was. Langzaam schakelde de bestuurder over om direct na het passeeren van den trein den weg over te steken. Vermoedelijk door het geraas van den trein uit de richting Utrecht hoorden de mannen niet de nadering van den trein uit den Bosch. De trein greep de wagen en sleurde hem eerst een eind mee om hem daarna in

den naast de spoorbaan loopenden greppel te werpen. De inzittenden waren T. de Groot, expediteur en bakker te Ameide en de gebroeders P. en R. van Bruggen. De gebroeders van Bruggen waren nagenoeg op slag gedood. T. de Groot werd in zwaar gewonden toestand opgenomen en naar Utrecht vervoerd. De gebroeders van Bruggen zijn naar de begraafplaats te Schalkwijk overgebracht.

De burgemeester van Schalkwijk, de heer L.P.J. te Holder, was vanmorgen juist op reis gegaan. Men wist hem echter nog bijtijds te bereiken, zoodat hij om even over elven per auto met zijn vrouw uit Utrecht op de plaats van het ongeluk aankwam. De burgemeester van Houten, de heer V.R. Los, was toen reeds lang ter plaatse.

De auto werd gegrepen op de grens van de gemeenten Houten en Schalkwijk en werd op grond van de gemeente Houten neergeworpen. De auto kreeg zoo'n geweldigen klap, dat het linker-achterwiel meer dan vijftig meter ver werd weggeslagen, terwijl groote stukken hout van den auto over het ijs waren gevlogen en in een weiland waren terecht gekomen. Ook de gebroeders van Bruggen waren deerlijk verminkt. Dr. Janse uit Schalkwijk verleende de eerste geneeskundige hulp. De heer de Groot is 50 jaar oud, de gebroeders van Bruggen resp. 20 en 16 jaar. Een der slachtoffers werd door den trein vijftig meter meegesleurd, terwijl een ander alleen met zeer veel moeite uit de cabine kon worden gehaald.

De machinist van den uit den Bosch komenden trein zag plotseling den auto voor zich verschijnen. Hij had de tegenwoordigheid van geest om fluitsignalen te geven en met alle kracht te remmen, doch de afstand was te kort om nog op tijd te stoppen of de botsing minder ernstig te doen zijn. Direct was het treinpersoneel bij het vreeselijk ongeval ter plaatse om, zoo mogelijk, eenige hulp te bieden; niets kon bij dit ongeval echter meer baten. In allen spoed werd stationspersoneel uit Houten gewaarschuwd en ook dit was in een minimum van tijd aanwezig om het opruimingswerk te beginnen. Over de geheele lijn lagen stukken hout en auto-onderdeelen verspreid.

Toen de trein eindelijk weer kon vertrekken en in Utrecht aankwam, stond daar een ziekenauto gereed om den heer de Groot naar de Rijksklinieken te vervoeren. Toen wij in den loop van den dag nog eens naar den toestand van hem informeerden, deelde men ons mede, dat hij nog leefde, doch dat men zijn toestand zeer zorgvol inzag.

Verder vernamen wij nog, dat de heer de Groot met de gebroeders van Bruggen op weg was naar de vriend a.d. Poeldijk om daar hout en tenen te laden.

Doordat de auto geheel van de spoorbaan werd afgeslingerd en het opruimingswerk hoofdzakelijk bestond uit het verwijderen van stukken hout van de spoorbaan, kon het treinverkeer regelmatig doorgang vinden. De vrachtauto zal, zoo mogelijk, vandaag nog worden verwijderd en weggevoerd.

Uit verschillende omliggende plaatsen waren zeer veel menschen naar de plaats van het ongeluk gekomen. Men was in de Houtensche en Schalkwijksche gemeente zeer onder den indruk van dit vreeselijk ongeluk. De politie had de handen vol om de nieuwsgierigen van den onbewaakten overweg af te houden.”

Bijzonder is dat de zwaargewonde heer De Groot wordt meegenomen met de trein naar het Centraal station waarna hij vandaar met een ziekenauto naar het ziekenhuis wordt gebracht. Zijn toestand blijkt inderdaad 'zeer zorgvol' en 'hopeloos' te zijn. Hij overlijdt nog diezelfde middag in het ziekenhuis¹ te Utrecht.

De Gorcumer van 18 januari 1933 meldt:
“HET VREESELIJK ONGELUK BIJ HOUTEN. Ook de bestuurder van de auto overleden.

Ameide. *Het vreeselijk ongeluk op den onbewaakten overweg bij Houten heeft zijn derde slachtoffer geëischt. Werden de beide gebroeders Van Bruggen vrijwel op slag gedood, de bestuurder van de auto, de heer T. de Groot, die, zooals gemeld in zeer ernstigen toestand naar een ziekenhuis te Utrecht was vervoerd, is daar omstreeks 5 uur eveneens overleden.*

Wij vernamen, dat de oudste zoon van den heer De Groot, zijn vader, voordat deze vertrok, nog heeft gewezen op den gevaarlijken overweg, ook bij de beide Van Bruggens had hij er op aangedrongen, goed uit te kijken; helaas heeft deze waarschuwing niet kunnen verhinderen dat drie personen om het leven kwamen en twee families in rouw zijn gedompeld. De lijken van de twee gebroeders Van Bruggen zijn reeds Dinsdagmiddag hier aangekomen en in de ouderlijke woning binnengedragen.

Op zijn verjaardag

Een tragische bijzonderheid is, dat de oudste van de gebroeders Van Bruggen juist op den dag van het ongeval zijn 20en verjaardag herdacht. Juist twee weken nadien, zouden de ouders hun 25-jarijge echtvereniging vieren.

Heel Ameide is onder den indruk van dit droevig ongeval. Het gemengd koor 'Zanglust' heeft in verband hiermede zijn uitvoering voor onbepaalde tijd uitgesteld.

Vrijdagmiddag zal de teraardebestelling van de drie slachtoffers alhier plaats hebben.”

Op het gedeelte Schalkwijk-Houten vielen er in de jaren dertig van de vorige eeuw vijftien doden². Het hoge aantal slachtoffers in deze periode is verklaarbaar. Zo werd op rustige wegen de onbewaakte overweg ingevoerd, maar kwam tegelijkertijd het gemotoriseerd verkeer op gang. Op het spoor verscheen de snellere dieseltrein en later de elektrische trein en ook nam het treinverkeer toe.

Wie waren de drie slachtoffers uit Ameide?

Volgens verschillende krantenberichten over het ongeval en de begrafenis (zie hierna) waren de slachtoffers: P. van Bruggen, 20 jaar, R. van Bruggen, 16 jaar en T. de Groot, 50 jaar. Bij de Burger-

- Beelden van de ravage na het ongeval. De onbewaakte overweg van de Uitweg te Schalkwijk (met wrakstukken vrachtauto).
- De totaal vernielde vrachtauto bij wachtershuisje No. 10 te Schalkwijk.
- De restanten van de volledig vernielde vrachtauto na het ongeval bij Schalkwijk.

¹ In de krantenartikelen worden verschillende namen gebruikt zoals 'De Rijksklinieken'. Het is duidelijk dat het hier om het Stads- en Academisch Ziekenhuis gaat, destijds gelegen bij de Catharijnesingel in Utrecht.

² <https://www.oudhouten.nl/2016/11/bizarre-ongevallen-spoorlijn/#more-3701>

lijke stand van Ameide vinden we de juiste gegevens. In het register 'Overleden in 1933' staat in de akten No. 1, 2, en 3 het volgende:

1. 20 januari 1933: ...uit het register van overlijden van de gemeente Schalkwijk, waaruit blijkt dat op 16 januari 1933 des voormiddags ten 10 ure is overleden Ruth van Bruggen, oud zeventien jaren van beroep mandenmaker, geboren en wonende te Ameide, ongehuwd, zoon van Andries van Bruggen, arbeider, en van Antje Boogaard, beide wonende te Ameide.
2. 20 januari 1933: ...uit het register van overlijden van de gemeente Schalkwijk, waaruit blijkt dat op 16 januari 1933 des voormiddags ten 10 ure is overleden Gerrit van Bruggen, oud twintig jaren van beroep mandenmaker, geboren en wonende te Ameide, ongehuwd, zoon van Andries van Bruggen, arbeider, en van Antje Boogaard, beide wonende te Ameide.
3. 26 januari 1933: ...uit het register van overlijden van de gemeente Utrecht, waaruit blijkt dat op 16 januari 1933 des namiddags ten half vijf ure is overleden Teunis de Groot, oud vijftig jaren van beroep bakker, geboren te Lopik en wonende te Ameide, echtgenoot van Mecheltje (moet zijn Maggeltje, B.Pr.) Vink, zoon van Pieter de Groot en van Pietertje Kars, beiden overleden.

Ruth en Gerrit van Bruggen waren twee zonen van Andries (Dries) van Bruggen en Antje Boogaard. Andries was op 5 april 1886 te Ameide geboren. Hij trouwde op 30 januari 1908 te Lexmond met de al-

daar op 23 mei 1890 geboren Antje. Het ongeluk in 1933 gebeurde dus twee weken voor hun 25ste trouwdag. Bijzonder is ook dat Gerrit van Bruggen, geboren op 16 januari 1913, op de dag van het ongeluk 20 jaar werd. Zijn jongere broer Ruth was geboren op 5 februari 1915 en dus bijna 18 jaar oud.

Het echtpaar Van Bruggen-Boogaard kreeg tien kinderen, waarvan er twee op jonge leeftijd zijn overleden. Gerrit en Ruth hadden twee oudere zussen, Klazina geboren in 1908, en Jasperijntje geboren in 1909. Daarnaast hadden zij twee jongere broers, Jan geboren in 1919 en Peter geboren in 1924 en twee jongere zussen, Jannigje geboren in 1927 en Dirkje geboren in 1930.

Het gezin van Andries en Antje woonde in Ameide jarenlang in de zogenoemde Vinkenbuurt, een zijsteeg van de Achterweg (nu J.W. van Puttestraat). Rond 1930 zijn zij verhuisd naar een nieuw gebouwde gemeentelijke huurwoning aan de Broekseweg no. B 27. Rond 1938/9 verhuisde Andries met zijn gezin naar een zelf gebouwde woning aan de Lies(veldsche)-steeg No. B 61a. Deze woning, nu Prinses Marijkeweg 47, wordt momenteel bewoond door Peter van Bruggen, de jongste zoon van Andries, en Ruth Gerrit van Bruggen, een zoon van Peter en kleinzoon van Andries.

Een interview met Dries van Bruggen in 1975, hij was toen bijna 90 jaar oud is verschenen in 'De Wegwijzer' (1975-04)³, in het kader van de serie "Het levensverhaal van grote-kleine mensen". In dit artikel getiteld 'Dries' van Bruggen, zou het er één van een

³ Dit artikel is overgenomen in het Nieuwsblad HVAT 2015, jrg. 26, nr. 3, blz. 46-47.

▲ Schoolfoto openbare lagere school Ameide, 20 oktober 1920 met de broers Gerrit en Ruth van Bruggen en hun oudere zus Jasperijntje. Zittend links is meester Klerks, hoofd van de school (1913-1936).

▲ Ruth van Bruggen speelt in 1927 als een van de jongste leden mee met de Fanfarevereniging Unie op de Dam te Ameide.

▲ Ruth en Gerrit van Bruggen. Dit dubbelportret is na hun overlijden in 1933 gemaakt op basis van eerdere afbeeldingen van beide broers.

◀ Gerrit van Bruggen met een betonmolen bij slot Herlaer (ca. 1930). Mogelijk is de foto genomen tijdens de bouw van de villa voor Mr. Van der Lee of een van de bijgebouwen.

kwartje worden? vertelt hij over het leven in Ameide in vroeger tijd. Talrijke grote en kleine verhalen passeren de revue, maar er wordt met geen woord gerept over het treinongeval in 1933.

Dries van Bruggen is op 9 februari 1978 overleden, 91 jaar oud. Hij was toen al ruim 20 jaar weduwnaar. Zijn vrouw Antje was op 4 september 1957 overleden, 67 jaar oud.

Teunis de Groot was op 6 april 1882 geboren te Lopik en in september 1904 als broodbakker uit Moordrecht naar Ameide gekomen. Hij trouwde op 18 januari 1906 te Meerkerk met de aldaar op 16 oktober 1882 geboren Maggeltje Vink. Het echtpaar woonde in de Molenstraat (nu 57) waar zij een bakkerij hadden. Het echtpaar had acht kinderen die geboren zijn tussen 1906 en 1921.

Dit waren achtereenvolgens Pieter in 1906, Aart in 1907, Pieterella in 1908, Elizabeth in 1909, Willem Jan in 1911, Jan Roelof in 1915, Diliaana in 1918 en Eimert Cornelis in 1921. Bij het overlijden van hun vader zijn de kinderen tussen 27 en 11 jaar oud.

De weduwe T. de Groot, ook wel wed. T. de Groot-Vink genaamd, zet het bakkersbedrijf voort met haar zonen Aart en Willem Jan. Het bedrijf wordt in 1938/9 een 'Brood-, Beschuit- en Kleingoedbakkerij' genoemd. Maggeltje de Groot-Vink is op 23 november 1969 overleden, 87 jaar oud.

Waarom waren de gebr. Van Bruggen in Schalkwijk?

Begin jaren 1930 was het volop economische crisis waarvan de gevolgen ook in Ameide terdege gevoeld werden, vooral onder de mandenmakers. In 1931 dalen de stukwerkprijzen voor de gemaakte manden en breekt er een staking uit. In 1932 is er grote werkloosheid onder mandenmakers en stort de werkgelegenheid voor de hoepmakers in. Ook in andere beroepen grijpt de crisis om zich heen. Van de mannelijke beroepsbevolking is in die tijd 18% ingeschreven als werkloze⁴.

Onder de vele werklozen waren ook de jeugdige broers Gerrit en Ruth van Bruggen en hun vader. Op advies (en mogelijk met financiële hulp) van zijn schoonvader, Ruth Boogaard in Lexmond, had Andries van Bruggen besloten om in eigen beheer teen in te kopen, te bewerken en te verhandelen. Zijn oudste jongens Gerrit en Ruth konden dan bij hun vader gaan werken. Veel verdienen zouden ze niet, maar ze 'waren dan in ieder geval van de straat', was achterliggende gedachte. De noodlottige rit op 16 januari 1933 was hun eerste activiteit. Met de vrachtauto van expediteur Teunis de Groot zou in Langbroek de eerste partij teen opgehaald

- Een deel van het gezin De Groot voor de bakkerswinkel in de Molenstraat. (V.l.n.r. Diliaana (Deli), moeder Maggeltje, vader Teunis, Elisabeth (Bets), Pieterella (Nel) en twee onbekenden). (Foto ca. 1925?)
- Een uitje per 'luxe-auto' van de familie T. de Groot (ca. 1930?).
- Het kruispunt Achterweg, Molenstraat, Hogewaard ca. 1940. Links de bakkerswinkel van Teunis de Groot en rechts de boerderij van Spek.

gaan worden⁵. Medio januari was er sprake van een periode met vorst waardoor de grienden beter begraafbaar zou zijn. Volgens een van de bovenstaande krantenberichten was de vrachtauto op weg naar een vriend aan de Poeldijk om daar hout en tenen

⁴ Carla Jonker, Macht en armoede aan de rivier. Ameide en Tienhoven 1870-1940. Uitgave van de Stichting Carla Jonker, 2010. In hoofdstuk 11, De economische crisis in de jaren dertig: ... Blz. 302-307.

⁵ Informatie van Peet van Bruggen, de jongste broer van Gerrit en Ruth, en van Ruth Gerrit van Bruggen, zoon van Peet en vernoemd naar zijn in 1933 overleden ooms.

Heden overleden tot onze diepe droefheid, door een noodlottig ongeval, onze beide innig geliefde oudste Zoons, Broers, Zwagers en Ooms,

Gerrit en Ruth,

in den nog jeugdigen leeftijd van 20 en bijna 18 jaar.

Namens hun diepbedroefde Ouders,
Zusters, Broertjes, Zwager en Nichtje.

A. VAN BRUGGEN Gzn.
A. VAN BRUGGEN-Boogaard.

AMEIDE, 16 Januari 1933.
Broekscheweg 27 b.

De teraardebestelling zal plaats hebben op Vrijdag 20 Januari a.s., des namiddags 1 uur. U wordt hierbij beleefd uitgenoodigd, en om half 1 ten huize Broekscheweg 27 verwacht

▲ Rouwkaart voor de broers Gerrit en Ruth van Bruggen.

Heden overleed, tot onze diepe droefheid, door een noodlottig ongeval, onze innig geliefde Echtgenoot, Vader, Behuwd- en Grootvader, de Heer

T. DE GROOT,
in den ouderdom van ruim 50 jaren.

Wed. M. DE GROOT-VINK.
KINDEREN, BEHUWD- EN
KLEINKIND.

Ameide, 16 Januari 1933.

De teraardebestelling zal plaats hebben op Vrijdag 20 Januari a.s., n.m. half twee.

▲ Rouwadvertentie voor Teunis de Groot.

te laden. De aanrijding gebeurde op de onbewaakte overweg van de Uitweg bij wachtershuisje No. 10 in Schalkwijk⁶. De Uitweg liep in die tijd door naar de Tiendweg en kruiste de spoorlijn. De Poeldijk te Schalkwijk is een zijweg van deze Tiendweg. De Poeldijk ligt nu aan de andere kant van het Amsterdam-Rijnkanaal, maar in 1933 was dit kanaal er nog niet⁷. De vrachtauto was dus bijna op de plaats van bestemming. Na de aanleg van het Amsterdam-Rijnkanaal is het tracé van de spoorlijn verplaatst, is de Schalkwijkseweg aangelegd en de spoorovergang van de Uitweg verdwenen.

Teraardebestelling van de drie slachtoffers van Schalkwijk

Op vrijdag 20 januari 1933 werden de slachtoffers te Ameide begraven op de begraafplaats aan de Achterweg (nu J.W. van Puttestraat). In de Schoonhovensche Courant staat een uitgebreid verlag van de gebeurtenissen, terwijl ook het Utrechtsch Nieuwsblad er veel aandacht aan schenkt. Zoals hierboven vermeld werden de drie slachtoffers in twee aparte bijeenkomsten begraven. De Sch. C meldt: "In de eerste werden de stoffelijke resten van de beide jonge mannen, den 20-jarigen P. van Bruggen (moet zijn: G. van Bruggen, B.Pr.) en diens 16-jarige (moet zijn: 17-jarige, B. Pr.) broeder, R. van Bruggen, naar hun laat-

ste rustplaats gebracht⁸, en daarna werd in een tweede rouwstoet het lijk uitgedragen van het oudste slachtoffer, den 50-jarigen heer T. de Groot. Een grote schare belangstellenden had zich langs den weg en aan de begraafplaats opgesteld om van de plechtigheid getuige te zijn en hun mede-ingezetenen uitgeleide te doen.

Op het kerkhof

Onder een indrukwekkende stilte betrad omstreeks 2 uur de eerste stoet den doodenakker. Naar oud gebruik droegen jonge mannen uit de buurt van de ouderlijke woning de kist van den oudste der gebroeders Van Bruggen en daarachter torsten leden van de muziekvereniging "Unie" hun droeve last: een der jongsten uit hun rijen. Een 5-tal kransen bedekte elk der baren. Nadat de eerste kist in de groeve was neergelaten en met eenige scheppen grond bedekt, strooiden de naaste familieleden bloemen daarop neer; een aangrijpend schouwspel, dat zich herhaalde, toen ook de tweede kist in den kuil was afgedaald. Ds. C. de Jongh⁹, van Gorinchem, sprak in de eerste plaats namens den burgemeester, den heer C.W. Luij-

⁶ <https://www.oudhouten.nl/recente-tijd/infrastructuur/de-spoorlijn-staats-spoor-h/ongevallen/trein1933/>

⁷ Het Amsterdam-Rijnkanaal bij Houten is gegraven tussen 1933 en 1952. Tijdens de 2de wereldoorlog lagen de werkzaamheden stil. Zie: <https://www.oudhouten.nl/recente-tijd/infrastructuur/amsterdam-rijnkanaal/>

⁸ De rouwstoet nam niet de kortste weg van de Broekseweg naar de begraafplaats op de Achterweg. De foto toont aan dat de stoet ook door de Fransestraat ging. De route was waarschijnlijk van de Broekseweg via de Prinsegracht, Benedendam, Dam en Fransestraat naar de Achterweg. Mogelijk was hier sprake van een oud gebruik om met de rouwstoet een 'rondje om de kerk' te maken.

⁹ Ds. C(ornelis) de Jongh was predikant van de Hervormde Gemeente Gorinchem van 1929 t/m 1946. Hij kwam regelmatig naar Ameide om de bijeenkomsten van de Protestantenvbond Ameide/Tienhoven te leiden in de Zaal van Diepenhorst ('t Fortuin).

◀ Drie slachtoffers eischte het noodlottig ongeval op den onbewaakten overweg te Schalkwijk, waarbij een vrachtauto door den sneltrein uit de Bosch werd gegrepen en totaal vernietigd. Vrijdag werd te Ameide het stoffelijk overschot van de beide gebroeders van Bruggen ter aarde besteld, terwijl nagenoeg het gansche dorp was uitgelopen, om de ontslapenen de laatste eer te bewijzen. (Foto uit "Utrecht in Woord en Beeld").

endijk¹⁰, die door ziekte verhinderd was, een woord van deelneming tot de zwaar getroffen familie te richten. In zijn verdere toespraak wees de predikant op de groote deelneming, die de gemeente betoonde bij dit droef gebeuren en de ontzetting, verwekt door den ramp, welke het zwarte monster op zijn weg langs de ijzeren staven in een oogwenk had veroorzaakt. Maar in de plaats van daarbij te blijven staan, riep spr. zijn toehoorders tot een hooger en heiliger standpunt, hen wijzende op de woorden in Romeinen XIV, vers 8: "Het zij dat wij leven, het zij, dat wij sterven, wij zijn des Heeren". Als kleine, zwakke menschen, aldus spr., kunnen wij niet alle dingen in hun juiste verband zien en verstaan, doch in het geloof aan Gods Vaderlijke, geven wij het stof over aan den schoot der aarde en de ziel aan Hem, die een beter Vader is, dan ooit een vader op aarde kan zijn.

Namens de muziekvereniging "Unie" voerde de heer Joh. de Groot het woord om een laatste groet te brengen aan het jongste lid, dat der vereeniging was ontrukt. Spr. was onder de zeer velen, die getracht hebben troost te brengen in het gezin, dat plotseling in dezen zwaren rouw werd gedompeld en hij heeft ervaren, dat het feitelijk niet mogelijk was, hier te troosten. Aan deze groeve, aldus spr., voelen wij, dat wij de levensstormen hebben te trotseeren, zooals de schippers, wiens vaartuig in den donkeren stormnacht hoog wordt opgezweept op de woeste golven. En als hij door een verkeerde manoeuvre het leven van de bemanning in gevaar brengt, vertrouwen wij op een hoogere macht, die over hen waakt. Ook hier is een verkeerde manoeuvre gemaakt en die hoogere macht eischt rechtvaardigheid.

Spr. protesteert tegen bittere woorden, die hij hier en daar heeft hooren spreken, doch hij hoopt, dat deze drie slachtoffers de laatsten zullen zijn, die de overwe-

gen vragen. De som is betaald, laat haar thans hoog genoeg zijn. Persoonlijk nam de heer De Groot afscheid van beide jongelieden, als kameraden, met wie hij als buurjongen was opgegroeid. De heer Klerks, hoofd der openbare school, richtte zich met enkele versregels tot zijn beide oud-leerlingen.

De begrafenis van de slachtoffers van Schalkwijk

Aan het gemeenschappelijk graf der beide gebroeders Van Bruggen op 't kerkhof in Ameide. Nadat de beide kisten in de groeve zijn neergelaten, strooien de vader en de broertjes (Jan, 13 jaar en Peet, 8 jaar, B.Pr.) van de slachtoffers bloemen in het graf. (Foto van H.J. Niestadt).

Het graf van Gerrit en Ruth van Bruggen kort na de begrafenis.

10 Burgemeester Luyendijk van Ameide en Tienhoven had in die tijd veel problemen met zijn twee wethouders o.a. over de werkloosheidsuitkeringen. Ook speelde er de zgn. vleeskeuringsaffaire. Zie: Ben Remie, 'Een keuringsdrama te Ameide. De geslachte koe en de burgemeester'. Nieuwsblad HVAT, 2007, jrg. 18, nr. 1, blz. 47-51. Luyendijk ging korte tijd later met officieel ziekteverlof. Hij werd van 1 april 1933 tot 1 juni 1934 vervangen door de heer Simon Hoogenboom, die burgemeester was van Vianen (1928-1947) en later ook van Lexmond (1934-1947).

◀ Later op den middag werd te Ameide eveneens het stoffelijk overschot van het derde slachtoffer, den heer de Groot, aan de schoot der aarde toevertrouwd. Ds. de Jong uit Gorkum sprak aan de groeve een woord van troost tot de diep-bedroefde nabestaanden, waarna de hoofdonderwijzer, de heer Klerks, namens den burgemeester het woord voerde, die wegens ongesteldheid niet aanwezig kon zijn. (Foto uit "Utrecht in Woord en Beeld").

Het tweede graf

Na ongeveer een uur droegen de leden van de afdeling Ameide der Vereeniging "Volksonderwijs" het stoffelijk overschot van hun overleden voorzitter, den heer T. de Groot, ten grave. (De heer De Groot, was tevens penningmeester van den Lekkring dier vereeniging). Ook deze baar was met kransen bedekt. Ds. de Jongh voerde ook aan deze groeve het woord. Hij bepaalde zich ditmaal tot Marcus XIII, waarin ons wordt geleerd te waken en te bidden, omdat wij niet weten wanneer de tijd is. Dat toonde ons het lot van de twee jonge mensen, die in de lente des levens zijn opgeroepen en ook aan dit graf klinkt tot ons de roepstem, dat wij bereid moeten zijn. Tegelijkertijd houdt die wetenschap de troost in, dat het niet onze tijd, doch die van God is, waarop over ons wordt beschikt. Niets kan geschieden buiten de Goddelijke wil.

Den heer Klerks, die aan dit graf de deelneming van burgemeester Luyendijk overbracht, was het een zeer zware taak op deze plaats te spreken en ondanks den rijkdom van onze taal had hij niet de woorden kunnen vinden die zijn gevoelens juist zouden vertolken. Spr. nam hier afscheid van een goeden voorzitter van Volksonderwijs en van een goeden vriend, wiens heengaan ook voor vele anderen een zwaar verlies was.

De bedienaar der begrafenis dankte namens de familie voor de belangstelling.

Onze fotograaf, de heer H.J. Niestadt, nam foto's van verschillende momenten van de plechtigheid, waarvan we hierbij één weergeven.

Onder de groote schare op het kerkhof merkten wij den eersten wethouder, den heer J. van der Hek en mevrouw Luyendijk, de echtgenoot van den burgemeester, op".

Het verslag van de begrafenis in het Utrechtsch Nieuwsblad van 20 en 21 januari voegt nog toe: "Alereerst had de teraardebestelling plaats van de gebroeders van Bruggen. Op den Achterweg, die langs het kerkhof loopt, was het zeer druk door de vele belangstellenden.

Om 1 uur begon de klok van de Ned. Herv. kerk te luiden terwijl de baren door het dorp werden gedragen. Op het kerkhof waren o.m. aanwezig de echtgenoot

van den burgemeester (de burgemeester was wegens ziekte verhinderd), mevrouw C.A. Luyendijk, den heer en mevr. Klerks, hoofd der O.L. school en de commissie van Volksonderwijs. Een schat van bloemen dekte de baren. Nadat de eerste kist in het graf was neergelaten werden door de familie bloemen gestrooid. Daarna werd de tweede kist aan den schoot der aarde toevertrouwd.

De vader dankte de omstanders voor de bewijzen van deelneming.

Ongeveer half 3 werd het stoffelijk overschot van den heer de Groot ter aarde besteld. Voor de begrafenis van het derde slachtoffer van het ongeluk bij Schalkwijk, den heer T. de Groot was de belangstelling eveneens zeer groot.

Ongeveer alle inwoners hadden tijdens de begrafenis, ten teken van rouw, gordijnen en blinden gesloten."

Na die dramatische week keert het 'normale leven' weer terug in Ameide. Het heeft al een hele week gevoren en in de regio worden diverse schaatswedstrijden gemeld. Ook in Ameide zal men wel geschaatst hebben. De vorst neemt verder toe en een week later wordt gemeld dat de Lek 'zit' en moeten ijsbrekers een aantal schepen komen bevrijden die op de Lek bij Ameide zijn ingevroren (lees hierover in het volgende artikel).

◀ Het graf van Teunis de Groot op de Oude Begraafplaats te Ameide (J.W. van Puttestraat).

Het ijs is gebroken

De bezorging van de kranten is verstoord door de ijsgang op de Lek. Het Nieuwsblad voor Zuid-Holland en Utrecht was in 1933 de naam van De Schoonhovensche Courant. De Gorcumer had nagenoeg dezelfde inhoud.

Ijsgang Geen overtocht

De ijsgang in de Lek maakt het overzetten onmogelijk. We hebben een regeling moeten zoeken om onze bladen bestemd voor over-Lek naar den overkant te krijgen en dat kon alleen door zeer vroeg en zeer snel afdrukken.

Wij hebben daarom heden slechts één uitgave kunnen drukken, zoodat de abonnees op „De Gorcumer” nu het „Het Nieuwsblad voor Zuid-Holland en Utrecht” toegezonden krijgen.

Bram Provoost

De begrafenis van de slachtoffers van het treinongeval op 20 januari 1933 (zie voorgaand artikel) vond plaats onder winterse omstandigheden. De kranten rond die datum melden diverse berichten over hardrijwedstrijden en mensen die door het ijs gezakt zijn. Ook wordt er melding gemaakt van ijs op de Zuiderzee en op de grote rivieren. Op 23 januari wordt uit Schoonhoven gemeld dat: *“De ijsgang op de Lek is thans zoodanig toegenomen, dat de verbinding met de overzijde geheel verbroken is, behalve door middel van de Reederij op de Lek. De booten dier maatschappij varen echter zeer onregelmatig. Naar gelang van het getij is er grooter of kleiner deel der rivier bedekt met ijs, dat nu reeds veel zwaarder is. Nog slechts enkele stoombooten en sleepen komen voorbij”*. Niet alleen rond Schoonhoven zijn er problemen door het ijs. *“Te Vianen en te Arnhem zijn de schipbruggen over den Rijn weggenomen en ondervindt de veerdienst groote moeilijkheden. Op vrijwel alle andere punten langs de Lek is de verbinding tusschen beide oevers, ook voor voetgangers, geheel verbroken. Aan Maas, Waal en Merwede is het evenzoo en ook op den Hollandschen en den Gelderschen IJssel zijn de veerdiensten stopgezet”*.

Door enkele dagen strenge voorst neemt de hoeveelheid ijs verder toe zodat gemeld kan worden, dat het ijs zich heeft vastgezet en dat sleepboten worden ingeschakeld om doorvaart toch nog mogelijk te maken. **“HET IJS. De Lek ‘zit’**. Schoonhoven, 27 jan. 1933. Hoewel de toestand zich eenige malen heeft gewijzigd, kan gezegd worden dat de Lek thans vrijwel geheel vastzit. Gisteren hebben echter booten het ijs nog stuk gevaren en gisteravond vertoonde de Lek voor onze stad

in het geheel geen ijs. Maar vanmorgen zat de rivier weer geheel dicht gevoren. Alleen in een klein riviergedeelte beneden Streefkerk, is dat nog niet het geval, doch daar ligt zwaar drijfij.

Tusschen Jaarsveld en Ameide, waar het ijs bijzonder dik ligt, lag gisteren een 24-tal schepen in het ijs ingesloten. Eenige sleepbooten stelden alles in het werk om de schepen te bevrijden, doch eerst toen er wat hulp was gekomen, gelukte het met 12 stoombooten het ijs zoo klein te varen dat een sleep van 6 à 7 schepen kon worden vrijgemaakt. De overigen, niet tot dezelfde maatschappij behoorend, bleven echter zitten en een paar sleepen, die uit Rotterdam nog de reis stroomopwaarts waagden bleven op dezelfde plaats steken. Zoodoende zitten daar nog steeds 24 à 25 vaartuigen in het ijs, zonder dat er nog noemenswaardige vorderingen worden gemaakt met de berging. Er is ook een motorboot onder van den vrachtschipper Meijer alhier. Men hoopt op de hulp van een paar flinke ijsbrekers. Inmiddels loopt men ter plaatse onbezorgd van de schepen naar den wal. Aan het veer alhier werd vanmorgen weer eenige verbinding met den overkant in stand gehouden door middel van een roeiboort, doch vermoedelijk zal dat niet lang duren.”

De Goudsche Courant vult dit bericht verder aan. *“De Lek voor Schoonhoven heeft zich gisternacht gezet en ligt thans geheel dichtgevroren. Van Vreeswijk af zijn gistermorgen nog enkele booten de rivier komen afvaren. Zij hebben het echter niet verder gebracht dan Jaarsveld, waar nu 24 booten bijeen in het ijs zijn vastgelopen. Drie ijsbrekers zijn bezig om te trachten deze booten vrij te maken hetgeen nog niet erg vlot. Bij het Koekoeksveer gemeente Tienhoven, liggen drie motorboten ingevoren. Zij trachten nog naar beneden te ontkomen.”*

Een week na de droeve plechtigheid is er in Ameide en Tienhoven plotseling van alles te beleven vanaf de Lekdijk. Niet minder dan 24 schepen ingevoren bij Ameide en

Jaarsveld en nog eens drie bij het Tienhovense veer. Dat trekt mensen naar de dijk om de sleepboten en ijsbrekers aan het werk te zien om de vastgelopen schepen te bevrijden. Op zaterdag en zondag vindt de reddingsoperatie plaats. Bijzonder is dat een verslaggever en een fotograaf mee mogen aan boord van een van de ijsbrekers. Het gevolg is een uitvoerig verslag met enkele foto's in de krant van maandag 30 januari 1933.

“Het ijs is gebroken. De schepen op de Lek bevrijd. Met 3 ijsbrekers tussen de schotsen.

Het is gebeurd. Het ijs drijft weer in de Lek! Een paar dagen heeft de stroom gekluisterd geleden, gevangen in den machtigen greep van den wintervorst, wiens heerschappij zich di jaar wel zeer ver heeft uitgestrekt. Het komt niet zoo vaak voor in een menschenleven, dat onze groote rivieren het onderspit moeten delven in den strijd tegen de vorst en als ze ten slotte het hoofd in den schoot leggen en de anders zoo beweeglijke watervlakten verstijven tot een breede, witte ijsvlakte, dan is er geen bewoner in de steden en dorpen langs de oevers, of hij wordt aangetrokken door dat indrukwekkend schouwspel. Wij wisten, dat ditmaal de Lek niet lang zou 'zitten', want Vrijdag reeds hadden sterke booten naar beneden uit het ijs gebroken tot Streefkerk en Zaterdag werden de ijsbrekers hooger op de rivier verwacht. Het was dan ook begrijpelijk, dat, toen enkele personen het Zaterdagmorgen durfden wagen, te voet de bevroren rivier te Nieuwpoort over te steken, hun voorbeeld dadelijk navolging vond. In groote groepen tegelijk liep men ten slotte van den eenen oever naar den anderen, een zeer bijzondere sensatie, waarvan men slechts kort zou genieten. Hooger op de rivier, bij Tienhoven, Ameide en Jaarsveld, waar het ijs tot een veel zwaardere massa opeen was geloopt, waar, zooals gemeld, een paar dozijn schepen en booten lagen ingesloten, had het publiek reeds van Donderdag af (al was het toen nog wat gewaagd) over de saamgepakte schotsen geloopt.

Een verdienstelijk werk

In den strengen winter van 1929, toen op al onze groote rivieren de scheepvaart ernstige moeilijkheden ondervond van het ijs, had zich een Comité voor Ijsbestrijding' gevormd, dat zoveel mogelijk de waterwegen vrij maakte en de ingevroren vaartuigen bevrijdde. Dat comité verricht ook nu weer buitengewoon verdienstelijk werk en een van zijn belangrijkste arbeidsvelden is de Lek. Zaterdagmorgen, reeds om 7 uur, vertrokken van Rotterdam drie sleepbooten de 'Van Hoogendorp', de 'Ijsbreker I' en de 'Erasmus'. De beide eerstgenoemde behooren aan de rederij Joz. Roelofs, de derde aan de firma J.J. Roelofs, beide te Rotterdam. Alle drie de booten waren uitgerust met zware ijsploegen, die als vervaarlijke stalen spitsen voor de boegen uitstaken.

Het machtige trio had tot opdracht, de Lek zoover mogelijk, liefst tot Vreeswijk, open te breken. Om den waterweg Rotterdam-Amsterdam (door het Merwedekanaal) vrij te maken.

Het werk geschiedde onder de technische leiding van den heer J. Koelman, directeur van de N.V. Van der Graaf & Koelmans Bergings- en Transportbedrijf te Rotterdam, lid van genoemd comité, waarvan ook de heer P.J. Janssen de tocht meemaakte. Voorts was o.m. aan boord de heer B.G. Kreiter, technisch ambtenaar

van den waterstaat te Maassluis.

Men had reeds op de Maas spoedig vrij zwaar werk te verrichten en wel bij Bolnes, waar veel dik ijs zat. Nadat dit was opgeruimd, volgde weer een minder moeilijk riviergedeelte en ook het eerste stuk van de lek gaf geen noemenswaardige last. Bij Streefkerk kwamen de booten echter weer in veel dikkere ijsschotsen, waardoor het werk slechts vrij langzaam vorderde, zoodat eerst tegen het middaguur Schoonhoven werd bereikt. De rivier vertoonde hier geen schollen, doch was gewoon dichtgevroren, zoodat het betrekkelijk dunne ijs geen noemenswaardige tegenstand bood. Iets zwaarder was het weer bij Nieuwpoort, waar de wandelaars bij het naderen der brekers naar de veilige dijken waren gevluht en het pad over de rivier spoedig in stukjes en brokjes zagen wegdrijven. Terwijl de Ijsbreker en de Erasmus daar het ijs ruimden, legde de Van Hoogendorp even aan voor de Schoonhovensche wal, waar een massa belangstellenden de verrichtingen van de booten gadesloeg.

EEN DER IJSBREKERS OP DE LEK VOOR NIEUWPOORT.
Foto Niestadt.

Naar Ameide

Dank zij de gastvrijheid van den 'staf' die zich aan boord van de 'Hoogendorp' bevond, genieten wij het voorrecht den interessanten tocht verder mede te maken. Dat komt goed uit, want de hoofdzak moest nu nog komen! Op volle kracht stoomen wij de beide andere booten achterop. Het dikke ijs bij Nieuwpoort schiet in groote brokken langs den boeg omhoog, want over de Zuidelijke oever der rivier hebben onze voorgangers een strook voor ons laten zitten. Vóór Langerak is het sterke drietal weer compleet en dan gaat het verder stroomopwaarts, naast elkaar. Onweerstaanbaar doorklieven de harde neuzen van de booten de ijsvlakte, die nu eens ruw en wit dan weer zwart en prachtig glad is. Deze laatste stukken zouden morgen ideale banen zijn voor de schaatsenrijders en het is haast zonde, dat wij die prachtige ijsvelden naast de kop van de boot zien meebuigen met de golving van het water en opensplijten tot vaak tientallen meters ver. Maar schaatsen kan men ook elders en het gaat hier om grotere belangen.

Een zware strijd

Als we Tienhoven naderen, wordt het ijs allengs zwaarder; in grote brokken vliegt het nu en dan een meter boven den kop van de boot uit en het is dan ook zaak, wat uit de voeten te blijven, want een enkel stuk

EENIGE VAN DE INGEVROREN VAARTUIGEN OP DE LEK BIJ AMEIDE.

Niet zonder levensgevaar heeft onze fotograaf, de heer Niestadt, deze foto op het gescheurde en scheurende ijs genomen. Foto Niestadt.

wil wel eens binnen de reeling terecht komen. De hele rivier is hier nu overdekt met ruige witte schotsen, die stijf tegen elkaar opgepakt liggen, op en onder elkaar zijn geschoten en samengevroren tot één zware massa. Steeds langzamer vorderen we nu, één voor één werpen de booten zich in het ijs en dringen er in door, tot ondanks de op volle kracht werkende machine (de onze is 350 I.P.K.) de ijsmassa den druk weerstaat en geen duim breed wijkt. Maar dan schiet ernaast een der andere booten er op los en zoo helpen we elkaar vooruit.

Kapitein Bruggeman, die bij ons aan het roer staat, heeft een ingespannen werk, want de waterstand is zoo abnormaal laag, dat we telkens den grond voelen. Hij kan zich dan ook niet ver buiten de vaargeul wagen en over een derde tot een vierde deel van de rivierbreedte moet hij het ijs ongemoeid laten. We gaan nu steeds meer ijs produceeren, zegt de heer Koelman, en als wij wat verbaasd kijken, omdat het daarom tot zeker niet was begonnen, wijst hij lachend naar de groote ijsbrokken, die van onder de stukgevaren schollen tevoorschijn schieten. Een blik op de rivier achter ons overtuigt van de juistheid zijner woorden, de rivier zit propvol en we moeten dan ook even het ijs laten afdrijven, om geen opstopping te veroorzaken.

De bevrijding

Hoewel hier en daar het ijs tot op den bodem van de Lek reikt – op zulke plaatsen steekt het in eigenaardige bulten boven de rest uit – weten de ijsbrekers van geen wijken en langzaam maar zeker komen we voor Ameide. Daar liggen de eerste van de ingevroren schepen. Aan weerszijden van de rivier staat een groote massa nieuwsgierigen het bevrijdingswerk af te wachten. Het gaat vlugger, dan wij als leken verwacht hadden. Na onderling overleg, varen onze drie booten een flink stuk rivier zoo goed mogelijk schoon, om ruimte te maken en dan snijden twee van de drie ijsbrekers, elk aan een kant, zoo ver mogelijk buiten de schepen, het ijs open. Nummer drie vaart er dan wat dicht langs en betrekkelijk spoedig zijn de eerste vaartuigen, twee motorbooten, bevrijd. Zij krijgen opdracht zoo dicht mogelijk tegen den kant te gaan leggen, opdat het ijs kan afdrijven en dan stoomen wij moeizaam verder, naar de volgende. Het ijs is hier bijzonder zwaar, maar om half vijf zijn nog vier sleepbooten en vier

schepen los gemaakt, in totaal dus 10 stuks. Ze liggen met den kop naar boven en moeten dus keeren, om naar Schoonhoven en Rotterdam te ontkomen. Hier en daar kost dat groote moeite, tusschen de drijvende ijsmassa's, doch achtereenvolgens trekken de sleepen te midden van de witte schotsen, de rivier af, bevrijd uit den klemmenden greep van het ijs, dat hen dreigde te vernielen, als het straks misschien zou gaan kruien. Er liggen nog 'n 15-tal schepen wat hooger op, maar na een half uur breken moeten we ophouden, want de zon is reeds ter kimme. Een rossig licht valt over de rivier en in dat schijnsel bieden de afdrijvende witte ijsmassa's het blauwe water een betooverenden aanblik.

Tot voorbij Ameide is de rivier nu open. De andere schepen komen morgen aan de beurt; wij wenden de steven en voeren terug naar Schoonhoven. Voor vandaag is het wèl.

Alle schepen vrij

Gisteren. Zondag, hebben de ijsbrekers hun werk voortgezet. Zij braken nu de rivier open tot voor den aanlegsteiger van Lexmond en bevrijdden alle tot dusver nog ingesloten booten en schepen, die onder groote belangstelling langs de oevers, tusschen de afdrijvende ijschotsen de rivier afkwamen. Aangezien de vloed het ijs aan het benedeneind der rivier weer wat had doen ophoopen, hebben de drie booten vanmorgen eerst een flinke opruiming gehouden bij Lekkerkerk om vervolgens weder de rivier op te vaten, met Vreeswijk als einddoel."

Op maandag wordt ook het ijs in de Lek tussen Lexmond en Vreeswijk gebroken. "DE IJSBREKERS TE VREESWIJK. Vreeswijk, 30 Jan. 1933.

Hedenmiddag om half één arriveerden te Vreeswijk de drie ijsbrekers 'Van Hoogendorp', 'Ijsbreker I' en 'Erasmus', die den Lek van Rotterdam naar Vreeswijk hebben opengebrouwen."

Zo komt er een einde aan een spectaculair schouwspel waar velen die langs de Lek wonen van genoten zullen hebben. Behalve de foto's van de heer Niestadt zijn er geen andere foto's uit 1933. Het zal er in 1954 niet veel anders uitgezien hebben. Ook in dat jaar verschenen er ijsbrekers op de Lek bij Ameide, die nog erg lijken op die van 1933 (zie kader).

Foto gemaakt in 1933 tijdens het bevrijdingswerk van de boten door ijsbrekers.

▲ Ook in 1954 moesten ijsbrekers aan de slag op de Lek bij Ameide.

Op maandag 30 januari 1933 lijkt alles weer tot rust te komen en gaat het leven verder in zijn 'normale' gang. Op dinsdag 31 januari 1933 om 1.30 n.m.

zal er te Ameide een wedstrijd schoonrijden om het Kampioenschap van de Alblasserwaard worden gehouden. Het is niet duidelijk of deze werkelijk is doorgegaan. In de kranten staan er nog uitslagen van wedstrijden op maandag. Voor dinsdag 31 januari werd er lichte tot matige dooi verwacht.

Een uitslag van het kampioenschap

schoonrijden heb ik niet kunnen vinden, maar ook geen bericht van afgelasting.

De kranten van die maandag melden ook nog een klein onopvallend bericht uit Berlijn.

"HITLER RIJKSKANSELIER. Von Papen zijn plaatsvervanger. HITLER, de nieuwe Duitse Rijkskanselier. *Berlijn, 30 Jan. Officieel wordt medegedeeld, dat rijkspresident Von Hindenburg heden den leider der nat.-soc. Partij Adolf Hitler, heeft benoemd tot rijkskanselier. Op diens voorstel zijn o.m. de volgende rijksministers benoemd: Waarnemend rijkskanselier en rijkscommissaris voor Pruisen: Von Papen; buitenlandse zaken:*

Von Neurath; binnenlandsche zaken: Dr. Grich. Vanmiddag om 5 uur wordt de eerste kabinetszitting gehouden.

Die dag zal er niet veel aandacht zijn geschonken aan dit bericht, maar dat zal snel veranderen. Binnen enkele maanden zijn er berichten over vervolging van Joden in Duitsland. Heeft iemand op dat moment voorzien dat deze benoeming binnen enkele jaren, in 1939, tot een nieuwe Wereldoorlog zal leiden?

Groene band en Rode ster

Jarenlang waren in Rotterdam twee sleepdiensten Roelofs gevestigd. Hun sleepboten werden 'Groenbanders' en 'Roode Ster' genoemd vanwege de groene-band-en-letter en witte-band-en-rode-ster op de schoorsteen. De Reederij Gebr. J. & J. Roelofs werd in 1899 opgericht door Jan en Joseph (Joost) Roelofs. In 1911 was het echter gedaan met de samenwerking tussen de beide broers. Joseph Roelofs stapte uit de firma en richtte een eigen bedrijf op, de N. V. Sleepdienst "De Roode Ster". Hoewel concurrenten, was de saamhorigheid groot tussen de bemanningen van beide ondernemingen. Zij hielpen elkaar in strenge winters tijdens de ijsperiodes, wanneer de sleepboten gezamenlijk gingen breken. Dat breken werd uitgevoerd in opdracht van het IJscomit  in de Rotterdamse haven en op de Lek tot Vreeswijk. De Reederij Gebr. J. & J. Roelofs, de 'Groenbanders' beëindigde in 1958 haar activiteiten. De activa werden overgedaan aan De Roode Ster. In 1973 is ook dat bedrijf gestopt.

Ijsbreker 'Hoogendorp', met Rode ster, breekt ijs op de Noord bij Alblasterdam (1929).

De ijsbrekers 'Van Hoogendorp' met Rode Ster en 'Ijsbreker I' met Groene band in actie.

Meer informatie over J. & J. Roelofs en Joz. Roelofs. <http://www.digibron.nl/search/detail/012de55dd7f6f9766712f093/sleepboten-van-de-familie-roelofs>

Tot 1968 was er een veerdienst tussen Tienhoven en Lopik. Door de strenge vorst in 1954 was rivier dichtgevroren en konden auto's rijdend de overtocht wagen.

▲ *Niek Terlouw en twee van zijn kinderen, Ton en Ans, poseren voor de fotograaf.*

◀ *Veerman Janus van den Berg heeft een pad gemaakt tussen de ijsschotsen, zodat auto's en voetgangers de oversteek konden maken.*

Gerrit Hamoen

garagehouder

Chris Will¹

In de nabije toekomst wordt het voormalige bedrijfscomplex van Garage Hamoen aan de Lekdijk in Ameide gesloopt. Het karakteristieke woonhuis met bedrijfspand gaat plaats maken voor luxe appartementen met uitzicht op de rivier. Garage Hamoen begon ooit in 1928 in de Fransestraat in Ameide en was van 1929 tot 2010 gevestigd aan de Lekdijk. Nu de tastbare restanten definitief worden gewist, is het tijd om het verhaal van het bedrijf vast te leggen.

Gerrit en Annie

Gerrit Hamoen werd in het jaar 1900 geboren te Utrecht en groeide op in Bodegraven. Hij was de oudste van vijf kinderen van boer-zetbaas Willem

Hamoen (1867-1917) en Geertje Jaarsveld (1868-1920). De jonge Gerrit was een schrandere knaap, maar 'doorleren' zat er niet in, ondanks aandringen van het schoolhoofd. Na de lagere school ging Gerrit in een smederij werken, waar hij ook rijwielen leerde repareren. Maar motoren vond hij nog mooier, en zo kreeg hij via de motorfiets uiteindelijk

▲ Gerrit (midden) bij de smid-fietsenmaker, Bodegraven, 1919.

▲ Naast de winkel had Hamoen een garagebedrijf met een benzinepomp. Later is dit bedrijf overgenomen door Theo Rozendaal. Er zijn plannen om op deze plaats appartementen te bouwen.

¹ De auteur van dit artikel is de oudste kleinzoon van Gerrit Hamoen. Voor de inhoud ben ik veel dank verschuldigd aan diverse betrokkenen. Maar ik heb vooral veel gehad aan de herinneringen van mijn moeder Geertje Will-Hamoen (1929), de notities van mijn tante Alie (Akke) van Es-Hamoen (1931) en de documenten van de weduwe van mijn geliefde oom Wim (†2009), Brigitte Hamoen-Mommeyer (1939).

ook de automobiel onder handen. Toen Gerrit 20 jaar was, waren zowel zijn vader als zijn moeder overleden. Hij werd geacht zich om zijn jongere broertjes te bekommeren, Bram van 12 jaar en Sjaak van 10, die in het weeshuis werden geplaatst. Inmiddels was Gerrit particulier chauffeur geworden bij dokter Blauw in Krimpen aan de Lek. Vervolgens reageerde hij op een advertentie in de krant: 'gevraagd tuinman - chauffeur. Firma Mijnlieff, Krimpen a/d Lek'. Hij kreeg de baan, maar omdat het vak van tuinman hem niet echt aanstond promoveerde hij zichzelf tot particulier chauffeur. Dat verliep geruisloos toen bleek dat mijnheer Mijnlieff erachter kwam dat hij met 'kleine Gerrit' behalve een goede chauffeur ook een uitstekende monteur had aangenomen. Gerrit zou over het tuinieren hebben opgemerkt: *'spitten gaat langzaam en je loopt nog achteruit ook'*. Nee, dan autorijden: daarmee kwam je tenminste vooruit. De chauffeur/monteur verdiende 26 gulden per week. Vanuit zijn kosthuis in Krimpen leerde hij het 19 jarige dienstertje Annie van der Graaf kennen, die aan de overkant van de Lek woonde in Kinderdijk. Annie was op 11 jarige leeftijd al in haar eerste dienst gedaan, bij een slagersfamilie op Kinderdijk. Daarna kwam ze in dienst bij de aannemersfamilie Van Eesteren en ten slotte bij Van der Gaag, de directeur van scheepswerf J. en K. Smit. In 1926 trouwden Gerrit en Annie in de splinternieuwe Hervormde kerk van Kinderdijk.

Automonteur

Het jonge paar vertrok naar Ameide. Twee jaar eerder al had Gerrit daar een aanbod aanvaard om compagnon te worden in het garagebedrijf van Gerrit Bouter in de Nieuwstraat. En nu, in 1926 konden ze in Ameide een winkelpand met woonhuis huren, op de hoek Franschestraat / Nieuwstraat, tegenover Hotel Fortuin. Het huurpand was eigendom van de groentehandelaar, de heer Van Staveren van de Voorstraat. De in de winkel gevestigde schoenhandel namen ze over voor 1000 gulden, met geleend geld van Gerrits vroegere baas Mijnlieff. En zo ging Annie in de schoenenhandel. De 26 jarige Gerrit ging er met zijn weksalaris bij Garage Bouter fors op achteruit naar 18 gulden per week, maar wel met de belofte op winstdeling. Toch kon het jonge paar met de verdiensten van de 24 jarige Annie in de schoenwinkel goed rondkomen.

Na de voorspoedige start verliepen de daarop volgende jaren van het ondernemende echtpaar niet helemaal zoals ze hadden gedacht. Hoewel Gerrit al in 1924 compagnon was geworden bij Garage Bouter, had hij in 1927 nog steeds geen cent gezien van zijn jaarlijkse winstdeling. Hij kreeg van Bouter gewoonweg geen inzage in de boeken: *'daar heb je geen donder mee te maken'*. De zakelijke overeenkomst was nooit op papier gezet. Gerrit was te goed van vertrouwen geweest, ze kwamen er niet uit. In 1928

▲ Aan de linkerkzijde, op de hoek van de Nieuwstraat en de Franschestraat, werd in 1912 een schoenwinkeltje gevestigd, dat eerst in handen was van de familie Van den Hoven en later, van 1926 tot 1929, van Annie Hamoen. Dit pand werd later overgenomen door kleermaker De Kieft en recenter door de meer bekende Anton van Dijk. Hamoen verhuisde in 1929, na onenigheid met huisbaas Van Staveren over de schoolkeuze voor hun eerste kind, naar de overzijde van de straat.

▲ Rijwielhandel Gerrit Hamoen, Fransestraat 9. Op de kiek, gemaakt in 1931, de luxewagen van een vertegenwoordiger van autobedrijf Van Mill uit Gorinchem. Naast de auto de vrouw van de vertegenwoordiger, daarnaast Gerrit Hamoen, zijn vrouw Annie Hamoen-van der Graaf en dochter Geertje Hamoen (twee jaar oud). Gerrit Hamoen is daar een fietsenzaak begonnen; de eerste fiets werd verkocht aan ene Bouter met de bijnaam "broodjie" voor 27 gulden en werd in wekelijkse termijnen afbetaald. In 1935 is Hamoen naar de dijk gegaan, waar ook fietsen werden verkocht en werd begonnen met de verkoop van auto's en tractoren.

kocht Bouter zijn compagnon/monteur uit voor 200 gulden. Gelukkig vond Gerrit snel weer werk als verkoper bij de motorenfabriek van Klip in Krimpen aan de Lek; hij pendelde met de bedrijfsauto. Maar kort daarop keerde het lot: mijnheer Van der Lee van Slot Herlaar was een van de eerste en weinige eigenaren van een automobiel in Ameide. Het onderhoud van zijn voertuig gebeurde bij Garage Bouter. Zoals altijd vroeg de slotheer naar zijn vaste monteur Gerrit, maar die bleek vertrokken. Dat zinde Van der Lee niet en hij ging bij Annie vragen of Gerrit eens bij hem langs wilde komen. Zo werd de belangrijkste klant van het dorp de man die Gerrit ertoe aanzette om voor zichzelf te gaan beginnen. Van der Lee was bereid om een startkapitaal te lenen: 2000 gulden. Rond de jaarwisseling - Annie was in verwachting van hun eerste kind - namen ze de grootste stap van hun leven. Met geleend geld werden ze eigenaar van... een verzameling gereedschap.

Start in de Fransestraat

Gerrit repareerde auto's op straat voor de deur. Voor benzine ging hij een verbintenis aan met Esso Nederland. De 'benzinepomp' stond naast het huis in de Nieuwstraat en was niet meer dan een vat met een pomphendel. In het schuurtje op het erf ernaast repareerde hij ook fietsen. En in de schoenwinkel stond op een vlonder voor het raam een nieuwe fiets

in de aanbieding. Die eerste fiets verkocht hij voor 27 gulden aan Van der Ham, die halverwege de Sluisedijk woonde. Deze had vervoer nodig om naar z'n werk te kunnen. De weinig bemiddelde Van der Ham, bijgenaamd 'broodje', kocht de goedkoopste fiets - er waren er ook van 34 gulden - op afbetaling; iedere week bracht hij een gulden. Gerrits tweede autoklant kwam ook van Sluis: graanhandelaar Willem Bor. Wachten op klandizie was zenuwslopend want de zaken gingen niet zo best, het was wereldwijd crisis. Tot overmaat van ramp werd begin 1929, vanwege een sluipend meningsverschil met

▲ Gerrit en Annie Hamoen met hun drie kinderen, Geertje, Alie en Wim, de foto is gemaakt in 1951

▲ De ondergarage in aanbouw, vlnr.: Gerrit Hamoen, Wim Hoeijenbos, Piet van der Graaf, Theo Bor, Jan Bouwmeester, Jan Streefkerk, Manus Streefkerk en Gerrit Streefkerk, 1934.

huurbaas Van Staveren, de huur van woning en winkel opgezegd. Maar door een sterfgeval van de kleermaker aan de overkant in de Fransestraat konden ze daar onverwacht een herenhuis huren. Eigenaar was de door erfenissen vermogende, jonge weduwnaar Klaas Streefkerk. Deze Klaas 'de Kriel' woonde in dezelfde straat en was manufacturier van beroep. Bovendien was Klaas zojuist eigenaar geworden van de failliete boedel van boer Bart Streefkerk (geen familie). Bij diens boerderij aan de rand van de bebouwde kom hoorde een hoep- en mandenbreiesschuur aan de dijk, Lekdijk C 15 (nu Lekdijk 25) Gerrit kon dit ruime, voor een garage uiterst geschikte pand, van Klaas Streefkerk huren voor 13 gulden per week. In deze periode werd de jonge garagehouder ook vader: in de Fransestraat werden in 1929, respectievelijk 1931 de dochters Geertje en Alie geboren.

Garage aan de Lekdijk

Op de Lekdijk werd aan de rand van het dorp een professioneel garagebedrijf gerealiseerd. Esso plaatste een benzinepomp met ondergrondse tank voor de deur, en met gratis verf werden de deuren rood-wit geschilderd in de Esso-kleuren.

In 1930 volgde Gerrit met succes een officiële cursus tot monteur aan de General Motors Service School te Antwerpen. Vervolgens werd hij subdealer voor General Motors; dat betekende dat hij met potentiële klanten naar garage Van Mill in Gorkum ging. De

'luxe wagen' was immers in opkomst, hij verkocht Amerikaanse Chevrolets. Overigens verkocht hij in de jaren '30 steeds vaker vrachtauto's, ook via Van Mill. Eerst waren dat, na de oorlog, opgeknapte achtergelaten militaire GMC's van het Amerikaanse en Canadese leger, later Scania Vabis en Bedford. Behalve een uitstekend monteur bleek Gerrit ook een goede verkoper; met overtuiging bracht hij auto's en fietsen aan de man. Ook werd hij eigenaar van een zespersoons taxi, tevens begrafenisauto, met kenteken ZH 30383. Hij nam twee jonge knechts in dienst: Koojsje Langerak en Wim Hoeijenbos. Deze jongens, vers van school, leerden het vak van monteur van

▲ Naast de winkel had Hamoen een garagebedrijf met een benzinepomp. Later is dit bedrijf overgenomen door Theo Rozendaal.

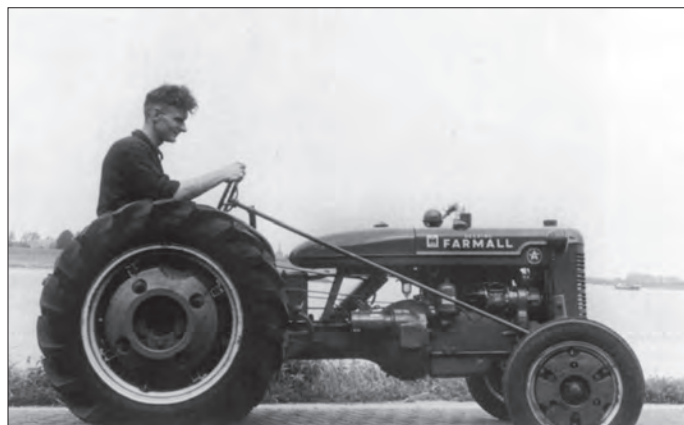
Gerrit. Wim reed eens een auto van de dijk af; dat leverde een liedje op met als refrein: ‘dat was de schuld van Hoeijenbos’. Een andere knecht, Keessie ‘de Bobber’ werd weggestuurd omdat ie in een bak met bouten en moeren stond te pissen. In de winter loeide de grote hoge hout gestookte potkachel in de garage. De verwarmde ruimte fungeerde vaak als gezellige koutplaats voor mannelijke auto- en fietsbezitters. De fietsenwerkplaats zat in de lage aanbouw aan de rechterkant.

Het klantgedrag en de concurrentie dwongen Gerrit ertoe tot diep in de avond bij de garage te blijven. In de jaren ’20 en ’30 werd nog gewerkt tot bedtijd. Veel klanten schoven de kleine reparaties door naar de avond, omdat ze overdag hun fiets of auto vanwege eigen bezigheden niet konden missen. Dat Gerrit niet bij de zaak woonde bleef een handicap. Want inmiddels had Bouter een splinternieuwe garage met een woonhuis laten bouwen op ‘de hoek’ van de Lekdijk, een paar honderd meter van Garage Hamoen. Zoon Toon Bouter runde het nieuwe garagebedrijf en late benzineklanten kon hij vanuit huis gemakkelijk bedienen. Dat wilde Gerrit ook, want de benzinepomp was een klantenbinder en moest eigenlijk 24 uur per dag beschikbaar zijn. Hotelier Leen Diepenhorst kwam met een oplossing. Hij bood zijn overbuurman niet alleen de grote schuur te huur aan op zijn erf achter het hotel, maar ook het bijbehorende woonhuis. Gerrit nam het aanbod serieus in overweging, totdat Klaas Streefkerk met een ander voorstel kwam. ‘Ik bouw een huis aan de garage op de Lekdijk. Als het klaar is kopen jullie èn het huis èn de garage van mij, tegen 50 gulden aflossing en rente in de maand’. Ondanks de crisisjaren staken Gerrit en Annie hun nek uit en gingen ze met Klaas in zee.

Groei aan de Lekdijk

Het nieuwe hoge dijkhuis werd duurder dan een gewoon huis, want er kwam een onderhuis met extra bedrijfsruimte. De gebroken kap en het onderhuis van de aanpalende dijkschuur/garage werd doorgetrokken. Het nieuwe huis kreeg ook een winkelruimte met etalage. In mei 1935 vond de verhuizing plaats. Met de zaak aan huis en de toenemende opkomst van de luxe personenauto gingen de zaken steeds beter. Van de buurman, boer Bart Streefkerk, werd de telefoon met het lage nummer 7 overgenomen. De benzinepomp aan de dijk werd verplaatst van de garage, naar voor het woonhuis bij de winkel. Zo kwam er meer parkeerruimte voor de garage. Alleen de buurman aan dorpszijde, metselaar Keesje ‘den Blauwe’ (Streefkerk, van ‘Pretty Home’) zocht nogal eens ruzie met Gerrit en de knechts. Want van Keesje, een venijnig mannetje, mochten beslist geen auto’s voor zijn huis worden geparkeerd. Gebeurde dat toch, dan brak vloekend en tierend de hel los. De jongens uit de garage hadden er plezier in Keesje op stang te jagen.

Dagelijks, tegen koffietijd, riep Annie door het luikje vanuit de huiskamer, waarnaast ook de telefoon hing, de jongens en klanten uit de garage. De koffie werd altijd gezamenlijk in de huiskamer gedronken; die

▲ Eim(ert) de Groot op de trekker. Eimert is de jongste zoon van Teunis de Groot (van het ongeval in Schalkwijk).

was soms te klein, bij een tekort aan stoelen zaten de knechts op de grond.

Omstreeks 1936/’37, na de aanleg van de waterleiding, werd de onverharde dijk bestraat; stof en modder waren verleden tijd. Tot dan toe was het wegdek onverhard, met diepe wagensporen, met in het midden een klinkerpad voor de trekpaarden. Gerrit liet het erf tussen garage/woonhuis en dijk ook betegelen. In 1937 werd zoon Willem Hamoen geboren. En in 1938 kwam Eim(ert) de Groot als 17-jarige bij het bedrijf werken. Deze harde werker bracht het tot chef werkplaats en bleef tot 1954. Toen nam Eimert, tot spijt van Gerrit, met zijn broer Piet garage Bouter over, inmiddels dealer van Ford en Massey Ferguson tractoren.

Eind jaren ’30 pakte Gerrit ook de verkoop van elektrische apparaten op. In de fietsenwinkel etaleerde hij een stofzuiger en een radio; de vooruitgang was niet tegen te houden. Deze elektrahandel werd vanaf januari 1939 vooral een ding van zijn nieuwe compagnon, dorpsgenoot Klaas Pek (1903-1988). Voordien werkte Klaas bij Garage Bouter. Pek, afkomstig uit Langerak, was door zijn huwelijk niet onbemiddeld en investeerde 5000 gulden in het bedrijf van Hamoen, niet wetende dat het spoedig oorlog zou worden... Van auto’s repareren had Klaas weinig verstand, maar hij had wel een goede verkoopbabbel voor de fietsen en de huishoudelijke apparaten. De samenwerking zou, ondanks wat problemen, lang stand houden tot 1958.

De oorlogsjaren

Tijdens de bezettingsjaren waren de verdiensten slecht. Om toch inkomsten te genereren produceerden Gerrit en Klaas kleine noodkachteltjes, broodblikjes en zelfs houten pollepels en handvatten voor fietsen op de draaibank. Later fabriceerden ze ook massieve rubberen fietsbanden uit oude autobanden en een ander veel gevraagd artikel: rubber zolen en hakken voor schoenen. De hout gestookte gasgenerator op auto’s deed zijn intrede toen de benzine schaars werd. De Duitsers begonnen auto’s in beslag te nemen. Daarop verborg Gerrit zijn eigen auto in Tienhoven bij Bernard Bouwmeester onder een berg basten van teenschillen. En in de ‘ondergarage’ stonden nog drie auto’s gestald onder een enorme stapel

▲ Winkel in huishoudelijk artikelen Hamoen en Pek, Lekdijk 25. Bovenaan de dijk, op nummer 25, had Bart Streefkerk een mandenbreierschuur, die in 1935 werd omgebouwd tot een garage en een winkel voor huishoudelijke apparaten. Deze is tot 1961 in handen geweest van Gerrit Hamoen. Gedurende een aantal jaren was er een compagnonschap en heette de zaak "Garage Hamoen en Pek".

Fa. HAMOEN & PEK
 Telefoon 9
Ameide
 ♥♥♥♥♥

- **Automobielen**
- **Motoren**
- **Rijwielen**

CHEVROLET

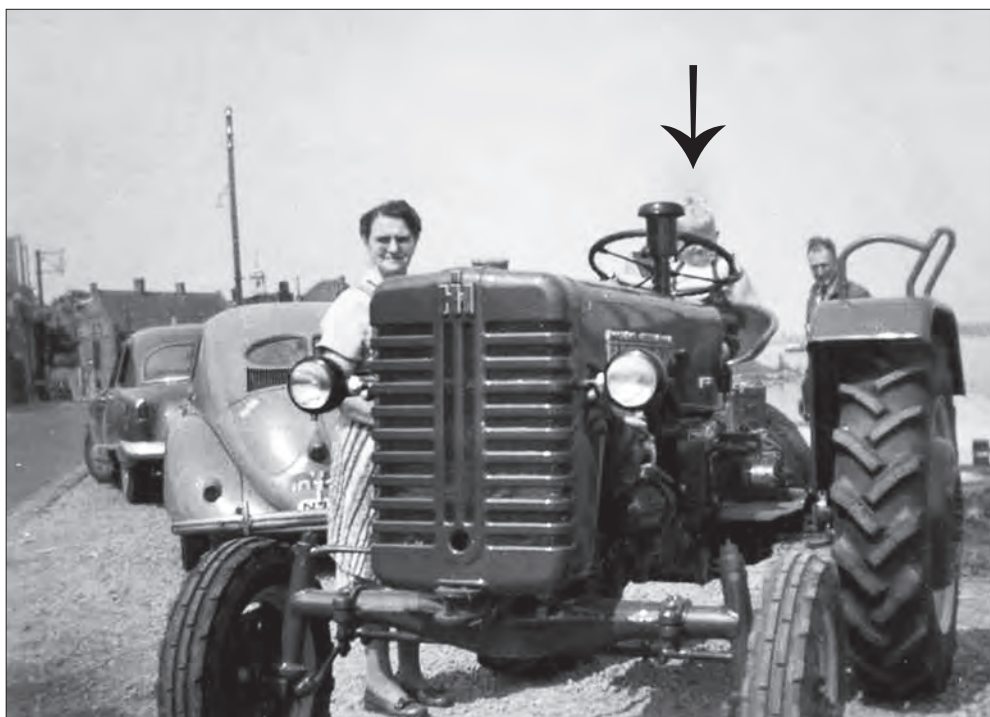
Agente der Gen. Motor Producten.

**Radio - Stofzuigers
 Electr. Apparaten**

══════════

Luxe Verhuur - Reparatie-inrichting

▲ Annie Hamoen, Chrisje Will (zie pijl, schrijver van dit artikel) en Klaas Pek, ca. 1956.

▲ Garage Hamoen in 1942.

lege appelkisten. Dat ging een tijd goed, totdat ze werden ontdekt en geconfisqueerd. Ook stond op een dag stond de Duitse Polizei voor de deur. Gerrit werd kort verhoord, aangehouden en meegenomen. Hij was verlinkt door een dorpsgenoot die een brief schreef aan de Sicherheits Dienst in Dordrecht. Wat was het geval: zoals gezegd namen de bezetters regelmatig auto's in beslag, maar die moesten dan wel in goede staat verkeren. Wat deed Gerrit? Hij saboteerde de boel, want hij legde valse lassen op de goede motorblokken van zijn autoklanten. Hij had bij zijn vriend Willem Bor in de molen op Sluis een las gelegd over het motorblok van een vrachtauto. Zo leek het alsof deze vrachtwagen een opgelapt gescheurd motorblok had. Gerrit werd bij de Sicherheits Dienst in Dordt verhoord en een nacht vastgehouden. Kennelijk wist hij zich eruit te praten want na een dag werd hij vrijgelaten.

In de laatste oorlogsmaanden streek een groep van de SS-Division Totenkopf neer in de garage. Later werd een tweetal Duitse soldaten in huis ingekwartierd: Herbert Gosens uit Potsdam en Karl Schmidt uit de buurt van Heidelberg. Gerrit en Annie gingen in het winkelgedeelte slapen. De werkplaats werd opslag voor munitie, hout en cokes. Langstreckende soldaten namen veel kostbaar gereedschap mee. De familie Hamoen ontvreemde Duitse cokes ter compensatie...

Wederopbouw in de jaren '50

Na de Tweede Wereldoorlog kwam de wederopbouw langzaam op gang, en vanaf 1948 met de Marshall Hulp ging het sneller. Met de toenemende mechanisatie van de landbouw groeide ook 'Garage Hamoen en Pek', vanaf dat jaar als dealer van International Harvester Farmall McCormick trekkers, die werden geïmporteerd uit de nieuwe tractorenfabriek in Neuss in Duitsland. Garage Hamoen verkreeg in 1948 het dealerschap voor de Alblasserwaard, de Vijfheerenlanden en ook nog het Land van Heusden en Altena. De boekhouding van het bedrijf was eerst in handen van de gepensioneerde politiemann Van Beek, die ook de pompgegevens bijhield; later deden Piet den Hartog en Niek de Kruyk de boeken.

In de zomer van 1951 legde Gerrit de reis van zijn leven af, over een afstand van bijna 10.000 km. Met de 'Nieuw Amsterdam' van de Holland-Amerika Lijn voer hij van Rotterdam naar New York en vandaar verder met de trein dwars door Amerika naar het noordwesten. In Grandview, zo'n 150 mijl zuidoost van Seattle verbleef hij twee maanden op de boerderij van Jacob Swijnenburg, familie van Annie. Daar maakte hij kennis met, en raakte hij onder de indruk van de grootschaligheid en de mechanisatie van het boerenbedrijf. In het dagboek dat hij hier bijhield, noteerde hij: *'In de US is meer ruimte. Er is van alles, tractoren, machinerieën, veel koeien, graanvelden en alles staat er mooi bij en goed verzorgd; je wordt er stil van. Het boeren gaat hier veel anders als in Holland, daar is alles primitief en veel kleinder maar er begint in Holland toch ook meer oog voor de techniek te komen.'* Hij kwam langs de grootste boerderij in de omgeving, waar met 20 trekkers en met hooipersen werd gewerkt. *'Met Don Swijnenburg naar de Farmall geweest en daar mooien reclame dingen van Farmall en International gekregen, wat ik zeer op prijs stelde. (...) Er zijn trucks, kiepwagens vol met graan; hadden wij in de oorlog maar zo'n truc vol gehad. De machienes zijn hier ook al duurder, maar toen ik de jongens vertelde wat ze bij ons kosten, toen keken ze vreemd op. Ook zoo is het met auto's. Toen Don zei wat zijn 'car' kostte kon ik het haast niet geloven, zo'n mooien 'car' voor zoo weinig geld (...) een bewijs dat Holland arm is en hoelang zullen wij dat blijven?'* Ook oriënteerde Gerrit zich uitvoerig bij een moderne Chevrolet dealer: *'De zakenmensen in US weten wel hoe of ze hun klanten moeten trekken.'*

In de jaren '50 deed Gerrit vanuit Ameide ook aan verkoop, montage en onderhoud van broedmachines vooral bij kippenboeren op de Veluwe. Dat deed hij samen met zijn vriend Theo Bor van de graanmaaldery op Sluis. Soms waren ze dagen van huis. Dochter Geertje trouwde in 1952 en verliet het ouderlijk huis, gevolgd door Alie in 1955 en zoon Wim vertrok in 1956 naar Amerika als automonteur. Annie Hamoen bediende regelmatig de benzinepomp, zo ook op een keer in 1953. Klant Kees van Toor gooide zijn sigarettenpeuk weg, met als gevolg een steekvlam vanwege gemorste benzine. Annie's nylons en jurk vatten vlam. Kees reageerde snel en rolde haar van de dijk af om het vuur te smoren. Het duurde lang voordat de pijnlijke brandwonden aan haar benen waren genezen.

Een nieuwe eigenaar

In 1960 werd Gerrit ernstig ziek. Zoon Wim kwam over uit het buitenland om het bedrijf tijdelijk, samen met zijn moeder, te runnen. Gerrit Hamoen overleed op 28 december 1961 aan kanker; Annie zou haar man 26 jaar overleven...

Hoe moest het nu verder met het garagebedrijf? Zoon Wim Hamoen wilde de zaak niet overnemen; hij ging zijn geluk met zijn geliefde Brigitte elders beproeven en emigreerde in de loop van 1962 naar de USA. Weduwe Annie Hamoen benaderde daarop de chef werkplaats/hoofdmonteur Theo Rozendaal

▲ Trekkerparade Paardenmarkt, medio jaren '50, vlnr.: Bram Pek, Kees Lakerveld, Annie Hamoen, Wim van Dijk, Gerrit Hamoen, Henny Pek, Theo Rozendaal en Klaas Pek

Personeel garage Hamoen

Naam	periode	functie
Bijen, Gijs	eind jr. '40 & jr. '50	
Bor, Wim	eind jr. '50	
Damsteeg, Arie	jr. '40	
Dijk, Wim van	jr. '50	service buitendienst, bij boeren
Groot, Eimert	1938-1954	chef werkplaats
Hamoen, Wim	eind jr. '50	
Hoeljenbos, Wim	jr. '30	
Langerak, Koos	jr. '30	
Lakerveld, Kees	jr. '50	
Kruijk, Henk de	jr. '40	
Mesker, Hans	jr. '50	
Oudsten, Wim den; 'de Kruiemel'	jr. '50	
Pek, Klaas	1939-1958	compagnon, vooral fietsen en witgoed
Pek, Henny	jr. '50	
Rietveld, Teus	1959-1961	
Roest, Kees	eind jr. '40 & jr. '50	
Rozendaal, Theo	1945-1962	chef werkplaats
Versluis, Keessie; 'de Bobber'	jr. '40	
Vliet, Gert van der	eind jr. '50	reparatie luxe wagens
Vroome, Wim de	eind jr. '40 & jr. '50	
Weeda, Mert	eind jr. '50	reparatie vrachtwagens
Zeeuw, Ko de	jr. '40	

▲ Gerrit Hamoen met personeel in de jaren '50; vlnr.: Klaas Pek, Gijs Bijen, Wimpie den Oudsten, Theo Rozendaal, Wim de Vroome, Kees Roest, Hans Mesker en Eim de Groot.

(1925-1987), die vanaf 1945 in dienst was van het bedrijf, om de zaak voort te zetten met de woorden: 'ik had gedacht dat jullie de zaak maar moesten overnemen'. Maar Theo en Trui Rozendaal konden zo maar niet investeren. Truida reageerde met: 'maar we hebben niet meer dan 700 gulden'; ze zag het helemaal niet zitten. Gelukkig had de bank er wel vertrouwen in en met een lening werd de verkoop van de firma een feit. De in de regio alom als goed bekend staande bedrijfsnaam Hamoen bleef gehandhaafd, tot op de dag van vandaag. Theo gaf vanaf 1963 leiding aan acht man personeel en bouwde de onderneming gestaag uit. In 1981 sloeg het noodlot toe, een felle

brand legde het bedrijfsgedeelte in de as. Maar met steun van een aantal vaste klanten werd de garage nog datzelfde jaar herbouwd. In 1987 nam zoon Hans Rozendaal de zaak over. In de loop der jaren werd de verouderde bedrijfsruimte aan de Lekdijk te klein en in 2010 verhuisde Garage Hamoen L.M.B. naar een ruime moderne behuizing op het bedrijventerrein aan de Industrieweg. Binnen afzienbare tijd zal het voormalige garagebedrijf en het woonhuis, die ruim 80 jaar mede het beeld bepaalden van de Lekdijk in Ameide, plaatsmaken voor een appartementencomplex met een magnifiek uitzicht op de Lek.

▲ 1958 - vlnr.: Wim Hamoen, Wim van Dijk, Gerrit van der Vliet en Kees Lakerveld.

► Teus Rietveld en Wim van Dijk, 1960.

▲ Binnen afzienbare tijd zal het voormalige garagebedrijf en het woonhuis, die ruim 80 jaar mede het beeld bepaalden van de Lekdijk in Ameide, plaatsmaken voor een appartementencomplex met een magnifiek uitzicht op de Lek.

“skyline” van Ameide

De metamorfose van de Benedendam(sestraat) in Ameide

Hans van den Heuvel

Sinds de jaren vijftig van de vorige eeuw wordt de “skyline” van Ameide gedomineerd door het silhouet van de vroegere “N. V. Veevoeder- en Meelfabriek voorheen Firma A. Kruijt”. In de editie 2014-II van het Nieuwsblad is uitgebreid aandacht besteed aan de geschiedenis van deze onderneming. In het laatste gedeelte van het tien pagina’s tellende artikel staat dat er medio 2012 een einde kwam aan de activiteiten in het gebouwencomplex aan de Benedendamsestraat, dat toen al vele jaren toebehoorde aan meelproducent “Ranks Meel”. Sindsdien vragen de bewoners van deze straat, die door de inwoners van Ameide en Tienhoven overigens vrijwel altijd kortweg “Benedendam” wordt genoemd, en de nabijgelegen Prinsengracht zich evenals tal van andere geïnteresseerden af wat er de komende jaren in dit deel van het oude centrum van Ameide gaat gebeuren.

Alvorens de blik op de toekomst te richten, ga ik terug in de tijd om een beeld te schetsen van de bebouwing van de Benedendam en het begin van de Prinsengracht omstreeks 1950. Ik doe dat op basis van gegevens, die zijn ontleend aan “Ameide en Tienho-

ven in grootmoeders tijd” en “Ameide-Tienhoven in heden en verleden” - publicaties van onze vereniging over het aanzien van Ameide en Tienhoven in de vorige eeuw, die zijn verschenen in respectievelijk 1992 en 2002. Daarnaast heb ik af en toe uit mijn eigen geheugen geput. Het resultaat van de reconstructiewerkzaamheden treft u hieronder aan.

Oude bebouwing

Gerekend vanaf de hoek Oudendijk-Benedendam zag de bebouwing er destijds in grote lijnen als volgt uit:

- het hoekpand “De Verscheidenheid” - de winkel in huishoudelijke artikelen, schoenen, speelgoed en wat dies meer zij van Klaas Verhoef¹, die later werd voortgezet door zijn zoon Huib;
- het café van het echtpaar (Klaas) van Elteren - (Met) de Bie;

- het huis van Klaas van Oort, een in het begin van de jaren zestig gesloopte voormalige “stadsboerderij”;
- het huis van schoenmaker Janus (of “Jos”) de Hoog;
- het pand van bode Janus de Vroome, wiens bedrijf later werd voortgezet door zijn zoon Arie;
- het kantoor en de fabrieksgebouwen van de “N.V. Veevoeder- en Meelfabriek voorheen Firma A. Kruijt”, en vervolgens, vanaf het begin van de Prinsengracht:

¹ zie ook het artikel “Een neringdoende in Ameide rond 1900...Herinneringen van Klaas Verhoef (1885-1974)” in de editie 2016-II van dit blad.

Oude bebouwing

- de kapperszaak en het woonhuis van Bart Rijnhout, wiens pand aan de achterzijde aan de fabriek van Kruijt grensde;
- de bakkerij en het woonhuis van Anton van Gelderen;
- de melkhandel en het woonhuis van Hermen Streefkerk, en
- de huizen van Jan van der Grijn en Jan van der Ham, van wie de laatste jarenlang bij Kruijt werkzaam was.

Aan de andere zijde van de Benedendam ging het, gerekend vanaf de Dam, achtereenvolgens om:

- de oostelijke zijgevel van het woonhuis van bakker Dirk van der Zijden;
- de huizen van Peet den Hartog en zijn schoonvader Rien Schotman, en
- het (met een groot aantal geëmailleerde reclameplaten opgesierde) hoekpand van Jan van Bruggen, waarvan de voorgevel aan de "kop" van de Prinsengracht en de westelijke zijgevel aan de Kerkstraat grensde.

Bestaande bebouwing

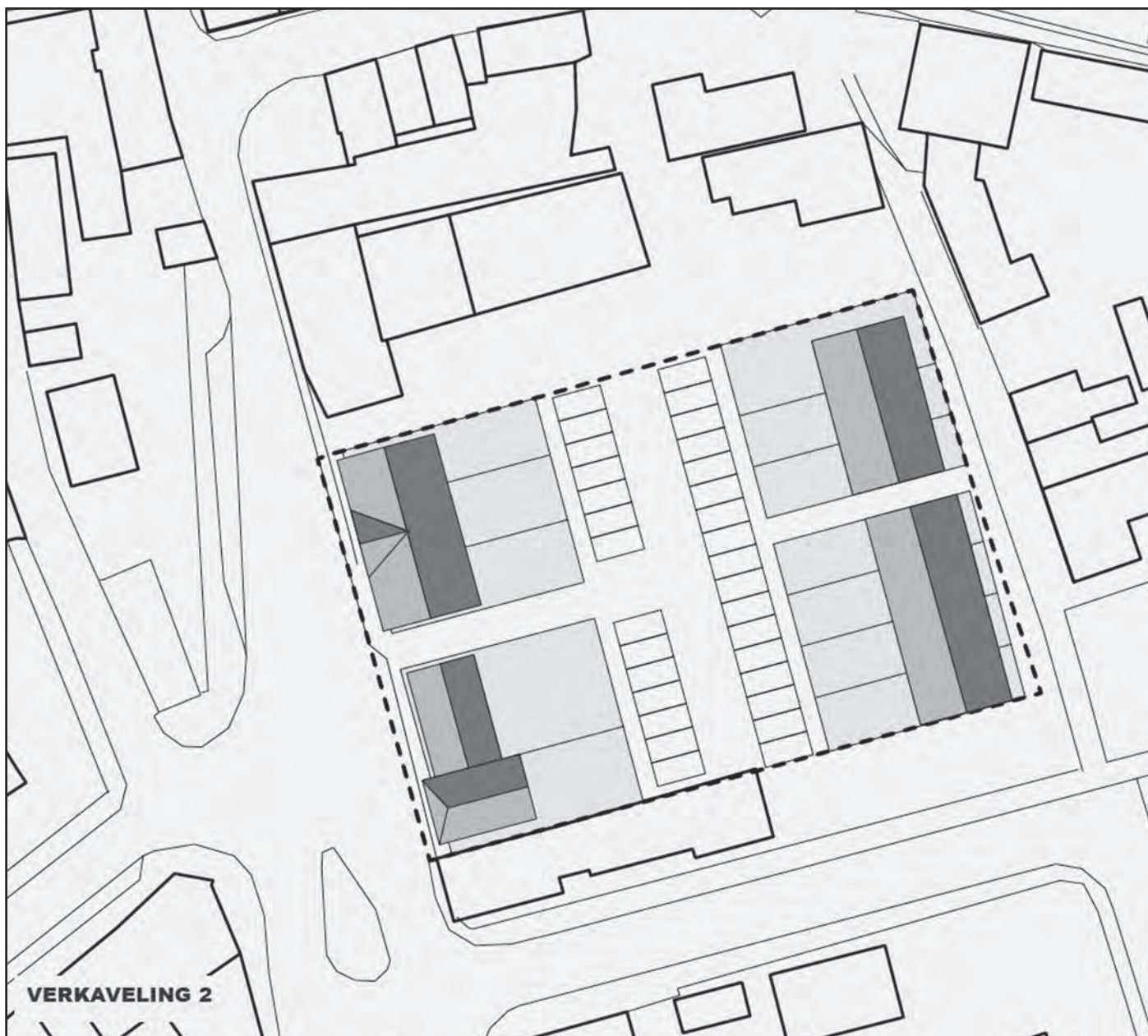
Aannemend dat de lezers van dit blad het me niet euvel zullen duiden dat ik me niet waag aan het geven van een opsomming van de omvangrijke sloopwerkzaamheden, die in de loop der jaren in dit deel van Ameide zijn uitgevoerd, volsta ik nu met de vermelding van de panden, die ter plekke nog overeind staan, waarbij de gelijkenis met de oorspronkelijke bebouwing vaak ver te zoeken is:

- het eetcafé-restaurant "In 't Wapen van Ameide" van Gerrit de Boom¹, min of meer op de plaats van "De Verscheidenheid" en het café van het echtpaar Van Elteren-de Bie;
- het pand van Floris van der Grijn, gedeels op het perceel, waar oorspronkelijk de huizen van Klaas van Oort en Janus de Hoog stonden;
- het leegstaande gebouwencomplex, dat laatstelijk in gebruik was bij "Ranks Meel", en
- het huis van de familie De Vroome, op de plaats van de winkel en het woonhuis van Hermen Streefkerk.

¹ dit pand heeft de status van Rijksmonument.

Toekomstige bebouwing

De opstallen en de grond van "Ranks Meel" zijn enige tijd geleden in eigendom verworven door "De Waard Ontwikkeling B.V." - een samenwerkingsverband van "Van den Heuvel Ontwikkeling & Beheer B.V.", gevestigd aan de Lekdijk in Langerak, en "Adcim B.V.", waarin de heren Edwin van den Heuvel en Wilco van Dalen elkaars partner zijn. Deze combinatie heeft inmiddels een plan gemaakt voor de ontwikkeling van het ruim 2.700 vierkante meter grote terrein, dat aan zowel de Benedendam/Prinsengracht als de Vaarsloot zal worden bebouwd, maar waarbij naar verhouding veel ruimte is gereserveerd voor de aanleg van (achter)tuinen.

Het plan voorziet in de sanering van de opstallen en de bouw van in totaal elf grondgebonden woningen: zes aan de Benedendam/Prinsengracht en vijf aan de Vaarsloot. In het eerste geval gaat het om onderling verschillende klassieke herenhuisen, die qua schaal en uitstraling passen in de historische ambiance van de Dam en de Prinsengracht. De huizen vormen een

rij, die aan de ene kant aan het pand van Floris van der Grijn en aan de andere kant aan het huis van de familie De Vroome grenst. Er is in deze opzet geen plaats meer voor het oude kantoor van de meelfabriek. Waar het gaat om de Vaarsloot betreft het een gezinswoningen aan de kant van de Benedendam. "De Waard Ontwikkeling B.V." zal zich noch aan de kant van de Benedendam/Prinsengracht noch aan de kant van de Vaarsloot bezighouden met de (her)inrichting van de openbare ruimte, omdat de gemeente daar over gaat.

Edwin van den Heuvel: "Het is in principe mogelijk om op de locatie van de oude meelfabriek de een of andere vorm van hoogbouw te realiseren. Maar er is bewust gekozen voor laagbouw, en wel van een type huizen, dat aansluit bij de bestaande en in menig opzicht waardevolle bebouwing van de Dam en het eerste deel van de Prinsengracht en daardoor past in de omgeving. Het is bij de herontwikkeling van dit gebied immers van groot belang dat een breuk met het verleden wordt voorkomen".

▲ Herontwikkeling Meelfabriek Ameide.
Impressie Benedendamsstraat (boven) en Vaarsloot.

Uitnodiging lezing

De Historische Vereniging Ameide en Tienhoven nodigt u uit tot het bijwonen van een lezing op **donderdag 8 maart 2018 om 20 uur** in het Stadhuis op de Dam te Ameide.

Het onderwerp voor deze avond is:

***De Herlaars in het Midden-Nederlandse rivierengebied
(ca.1075-ca.1400)***

Spreker is Dr. Alois van Doornmalen

Alois van Doornmalen stuurde de volgende toelichting. Op 12 oktober jl. ben ik gepromoveerd aan de universiteit van Leiden. De titel van mijn promotieonderzoek: *De Herlaars in het Midden-Nederlandse rivierengebied (ca. 1075-ca. 1400)*. En ja, daarin komen de Herlaars als heren van Ameide ook uitgebreid aan bod. Echter, het ontdekken van het middeleeuws Ameide was niet waar ik zozeer naar zocht. Het vinden van de bouwheer van kasteel Ammersoyen was voor mij het doel van mijn studie. Aangezien Gerard van Herlaar, zoon van Dirk van Herlaar heer van Ameide, als eerste heer van Ammersoyen in de bronnen te boek staat, stelde ik me de vraag of hij, of een van zijn directe verwanten, opdrachtgever kon zijn geweest voor de bouw van dit huis. Een kasteel is veel meer dan een militair object een symbool van macht en vermogen van de bouwheer. Dát moest dus onderzocht worden. Vandaar dat de centrale vraag van mijn onderzoek luidt: *hoe hebben de Herlaars hun positie in het Midden-Nederlands rivierengebied verworven en gedurende lange tijd kunnen handhaven, en wat diende als basis van macht?* Als vanzelf komt dan Ameide in beeld (in het proefschrift staat Ameide maar liefst 774 keer genoemd!) Hoe kwam Herlaar in Ameide terecht, en waarom, hoe verliep de ontwikkeling van diens territorium, wat was zijn positie in de landsheerlijkheid, hoe zag zijn huis eruit? Dat alles echter niet om Ameide te ontdekken, maar het sociaal maatschappelijk vermogen van het geslacht Van Herlaar te onderzoeken om de centrale vraag, en daarmee mijn uitgangspunt, te beantwoorden.

▲ Kasteel Ammersoyen in de Bommelerwaard.

▲ Reconstructie van het Huis Herlaar bij Ameide ca. 1520.